

Sürdürülebilir Enerji Temelli Turizm Uygulama Merkezi

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ÇERÇEVESİ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
KALKINMA PROGRAMI

ENERJİSA
Türkiye'nin Enerjisi

Sürdürülebilir Enerji Temelli Turizm Uygulama Merkezi

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ÇERÇEVESİ

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
KALKINMA PROGRAMI

ENERJİSA
Türkiye'nin Enerjisi

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ÇERÇEVESİ

© Her hakkı saklıdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Haziran 2025.

Bu yayın, kaynağı aynen belirtilmek koşuluyla telif hakkı sahibinin yazılı izni olmadan eğitim amaçlı ve ticari olmayan diğer amaçlarla kullanılabilir ve çoğaltılabilir. Bu yayın satış ve ticari amaçlarla telif hakkı sahibinin izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Adres: Oran Mah., Mustafa Fehmi Gerçek Sokak

No:12, 06450, Çankaya, Ankara / Türkiye

Tel: 0 (312) 454 11 00

<https://www.undp.org/turkiye>

Yazan:

Gökçe Bayrakçeken Tüzel

Kaynakça bilgisi:

Sürdürülebilir Turizmde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçevesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Haziran 2025, Ankara.

Sürdürülebilir Turizmde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çerçevesi; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Enerjisa Enerji iş birliğinde yürütülen SENTRUM- Sürdürülebilir Enerji Temelli Turizm Uygulama Merkezi- Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu rehberde yer alan ifadeler ve öneriler belirtilen kurumlar açısından bağlayıcı değildir ve bu kurumların kurumsal tercih veya görüşlerini yansıtmaz.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
1. SÜRDÜRÜLEBİLİR VE TOPLUM TEMELLİ TURİZM.....	6
1.1. BİR YEŞİL EKONOMİ FAALİYETİ OLARAK TURİZM	7
1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE TOPLUM TEMELLİ TURİZM	7
2. SÜRDÜRÜLEBİLİR VE TOPLUM TEMELLİ TURİZM UYGULAMALARINDA CİNSİYETE DUYARLI YAKLAŞIM	10
2.2. KAPSAYICILIK: KİMSEYİ GERİDE BIRAKMAMAK.....	11
2.3. KATILIMCILIK.....	11
2.4. EŞİTLİK VE AYRIMCILIK KARŞITLIĞI.....	13
2.5. GÜÇLENME	14
2.6. DENEYİM PAYLAŞIMI, DAYANIŞMA VE İŞ BİRLİĞİ.....	17
3. TURİZM PROJELERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI	18
(1) PERSPEKTİF	19
(2) KAPASİTE	19
(3) PAYDAŞLAR.....	19
(4) ANALİZ	19
(5) PLANLAMA VE BÜTÇE.....	21
(6) İZLEME VE DEĞERLERLENDİRME	21
(7) SAVUNUCULUK VE İLETİŞİM	21
4. TURİZMDE KADIN EMEĞİ.....	22
4.1 TURİZMDE KADIN İSTİHDAMI	22
4.2. TURİZM SEKTÖRÜNDE KADINLARIN EMEK KULLANIMI VE CİNSİYETE DAYALI EŞİTSİZLİKLER.....	23
4.3. TURİZMDE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ.....	24
SONUÇ	31
REFERANSLAR	31
EKLER	33
Ek 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Kapasite Geliştirme Çalışmaları İçin Asgari Standartlar.....	33
Ek 2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı ve Kapsayıcı Bir Etkinlik Planlamak İçin İpuçları.....	34
Ek 3. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması	35
Ek 4. Turizmde Kadın Küresel Raporu: Turizmin Tematik Alanlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması İçin Öneriler.....	36
Ek 5. Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılmasına İlişkin Örnekler	37
Ek 5. Örnek 1. Sentrum Projesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uygulama Planı	37
EK 6. Evrensel Tasarım İlkeleri	45

ŞEKİL, KUTU VE TABLOLAR

Şekil 1. Yerel kalkınma bileşenleri	6
Şekil 2. Eşitlik için iki yönlü yaklaşım	8
Şekil 3. Turizm uygulamalarında toplumsal cinsiyet eşitliği için temel yaklaşım	10
Şekil 4. Güçlenme döngüsü	14
Şekil 5. Ana Akımlaştırma Adımları	19
Tablo 2. Turizm araştırmalarında cinsiyet eşitliği	21
Kutu 1. Türkiye'de kadın girişimciliğiyle ilgili politika geliştirme ve uygulama için öneriler	27
Kutu 2. Turizm girişimcisinin özellikleri	28

SENTRUM HAKKINDA

SENTRUM (Sürdürülebilir Enerji Temelli Turizm Uygulama Merkezi) Projesi, enerji verimliliği ile sürdürülebilir turizm ilkelerini bütüncül bir yaklaşımla birleştiren yenilikçi bir destinasyon dönüşüm modeli. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Enerjisa Enerji iş birliğinde hayata geçirilen bu proje, Türkiye'nin özgün turizm destinasyonlarında çevresel, kültürel ve sosyal açıdan dengeli kalkınma hedefiyle şekillendirildi.

SENTRUM'un temel amacı; doğayla uyumlu, düşük karbon ayak izine sahip ve dört mevsime yayılan bir turizm anlayışını yerleştirmek. Bu model, sadece çevresel sürdürülebilirliği değil; aynı zamanda toplumsal katılımı, yerel üretimi, kadınların ve gençlerin güçlenmesini ve kültürel mirasın korunmasını da merkeze alıyor. Enerji verimli altyapılar, yenilenebilir enerji uygulamaları, yerel mirasa dayalı deneyim turizmi ve topluluk temelli planlama süreçleri, SENTRUM'un uygulama yaklaşımının yapı taşlarını oluşturuyor.

Her bir uygulama merkezi, yalnızca bir fiziksel mekân değil; aynı zamanda bilgi paylaşımının, kapasite geliştirmenin ve ortak üretimin buluşma noktası. Eğitimler, atölyeler ve yerel paydaşlarla geliştirilen etkinlikler sayesinde, destinasyonlarda iklim dostu yaşam biçimlerinin ve bilinçli turizm alışkanlıklarının yaygınlaştırılması hedefleniyor.

SENTRUM, iklim kriziyle mücadelede duyarlı, sosyal açıdan kapsayıcı ve ekonomik olarak dirençli turizm destinasyonlarının Türkiye genelinde çoğaltılmasına katkı sağlamayı amaçlarken, örnek bir sürdürülebilir dönüşüm modeli olarak ulusal ve uluslararası düzeyde ilham veriyor.

Detaylı bilgi ve güncel içerikler için:

www.sentrum.com.tr

Giriş

UNDP Türkiye, yerel kalkınma uygulamalarının bir parçası olarak sürdürülebilir turizm alanında uzun yıllardır şu alanlarda faaliyet göstermektedir:

- **Sürdürülebilir turizm modelleri oluşturmak ve bu modeller aracılığıyla uzun vadede sosyal değişime, gelişime ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlamak**
- **İstihdamı artırmak/ yerel kalkınmaya destek olmak**
- **Yerel değerlerin, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını/ tanıtılmasını sağlamak ve gelecek kuşaklara miras bırakmak**
- **Paydaşlar (STK'lar, üniversiteler, yerel yönetimler ve kamu özel ortaklıkları) arasındaki iş birliğini geliştirmek**
- **Toplumsal cinsiyet eşitliğini yaygınlaştırmak**

Birleşmiş Milletler tarafından 1990 yılından bu yana geliştirilerek izlenen insani gelişme anlayışı, ekonomik büyüme, sosyal refah ve çevresel sürdürülebilirlik kavramlarını birbirinden ayrılmaz bir biçimde içerir. Bu çerçeve hem toplumsal cinsiyet eşitliğine hem de toplum temelli sürdürülebilir turizm yaklaşımlarına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda turizm sadece ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak ürün ve hizmetlere odaklanan bir anlayış içinde ele alınmaz. İnsani gelişme ve sürdürülebilirlik gündemi için turizm destinasyonlarında yaşayan insanların sosyal refahını sağlamayı ve bunu yaparken destinasyonun çevresel sürdürülebilirliğini gözetmeyi içeren bir anlam taşır.

İnsani gelişme çerçevesi içinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele etmek de bir diğer temel noktadır ve kalkınmanın her alanında gözetilmelidir. Eşitlik, uluslararası dokümanlar ve ulusal yasalar tarafından güvence altına alınmış ve toplumsal yaşamın en temel niteliği olarak kabul edilmiş bir ana normdur. Sürdürülebilir turizm alanında atılanlar da dahil olmak üzere kalkınma adımlarının tümü, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi perspektifini öncül bir koşul olarak benimser.

Bu doküman, genel olarak sürdürülebilir turizmde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi perspektifinin ne olduğunu, neden önemli olduğunu ve bu perspektife dayalı uygulamaların nasıl planlanabileceğini ve hayata geçirilebileceğini ele alır, proje uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yapı kazanmasını sağlayacak bazı temel noktalara işaret eder. Sürdürülebilir turizm uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile hayata geçirilmesi için gerekli çerçeveyi ortaya koyan bir stratejik not niteliğindedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik temel prensipleri, kavramsal ve uygulamaya yönelik öncelikleri içeren bu doküman, farklı turizm destinasyonlarında ve turizm faaliyetlerinin farklı uygulamaları için atılacak adımlara uyarlanabilir niteliktedir.

Doküman, üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, sürdürülebilir turizm kavramını çevresel ve sosyal boyutları ile içeren yeşil ekonomi anlayışı ve bu anlayış içinde yer alan yeşil destinasyon anlayışı, toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilişkisi açısından yorumlanmaktadır. Bu çerçevede insan hakları yaklaşımı, gelecek nesillerin ihtiyaçları, kültürel değerler, doğal çevrenin korunması, yeni teknolojilerin kullanılması ve yaygınlaşması konuları ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, sürdürülebilir turizm uygulamalarında cinsiyete duyarlı yaklaşım için temel prensipler ve uygulama adımları ele alınmakta ve bu çerçevede güçlenme, kapsayıcılık ve katılımcılık konularına vurgu yapılarak cinsiyete duyarlı yaklaşımın ana unsurları ele alınmaktadır.

Üçüncü bölüm, sürdürülebilir turizm ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişki ele alınmakta, turizmde kadın emeği ve kadın girişimciliği konularına yer verilmektedir.

Bu dokümanda dört ek bulunmaktadır. Bu ekler, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kapasite geliştirme çalışmaları için asgari standartları, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve kapsayıcı bir etkinlik planlamak için ipuçlarını, paydaş analizlerinde kullanılmak üzere toplumsal cinsiyet ana akımlaştırması için “Paydaş Matrisi”ni ve Turizmde Kadın Küresel Raporu içinde yer alan turizmin tematik alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için önerileri içermektedir. Ayrıca ekler arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Enerjisa Enerji ortaklığında başlatılan SENTRUM - Sürdürülebilir Enerji Temelli Turizm Uygulama Merkezi Projesi kapsamında hayata geçirilen uygulamaların toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin bir de plan yer almaktadır. Bu plana yer verilmesinin temel nedeni; strateji içinde ele alınan konuların yansımalarını somut örnekler yoluyla sergilemektir. Böylece proje, program ve uygulamaların toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle hayata geçirilmesinde uygulayıcılara yol gösterecek pratik adımlar ve önerilere ilişkin örnekler sunmak amaçlanmaktadır.

Elinizdeki strateji dokümanı, UNDP Türkiye tarafından geliştirilen **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim ve Dil Kullanımı Rehberi**¹ ile birlikte ele alınmalı ve kullanılmalıdır.

1 <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/toplumsal-cinsiyete-duyarli-iletisim-rehberi>

1. Sürdürülebilir ve Toplum Temelli Turizm

Turizm, gelişen hizmet sektörü içinde yer alan, ülke ekonomilerinin güçlenmesine, döviz girdisi sağlanmasına, diğer sektörlerin harekete geçmesine, istihdamın artmasına neden olan, kültürel, sosyal ve çevresel niteliğe sahip, bu nedenle hem ekonomik büyüme ve hem de insani gelişme için önem taşıyan faaliyet alanlarından biridir².

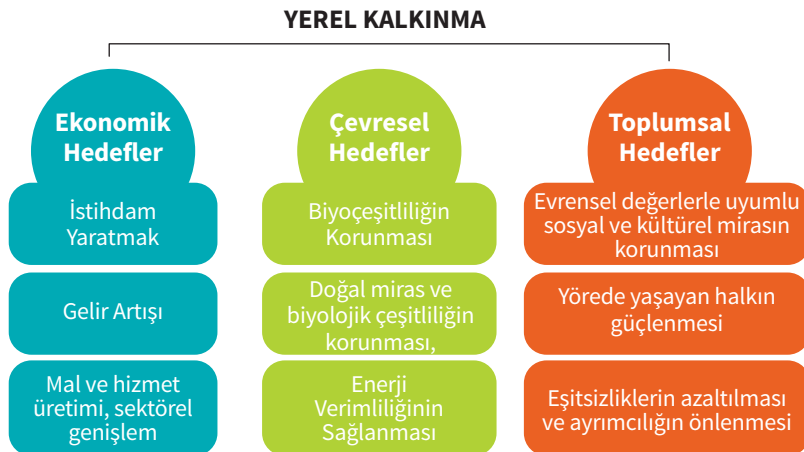
Sürdürülebilir turizm kavramı çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları bir arada ele alan sürdürülebilir ve insani gelişme yaklaşımının turizm alanında benimsenmesine vurgu yapar. Kavram; kırsal turizm, döngüsel turizm, eko turizm, toplum temelli turizm uygulamaları gibi farklı kavramlarla ifade edilen turizm yaklaşımları için bir çatı kavram olarak kullanılmaktadır. Sürdürülebilir turizm; doğal ve kültürel mirası, yerel toplulukların refahını ve ziyaretçilerin memnuniyetini, mal ve hizmet üretiminde sorumlu üretim ve tüketim ilkelerini benimser.

Bu yaklaşım Türkiye’de 1950’li yıllarda Halet Çamlıbel’in arkeoloji bağlamında kullandığı “yerinde koruma”, “kültürel peyzaj koruma”, “sürdürülebilir koruma”, “toplumda farkındalık yaratma”, “kültür sektörü yaratma” gibi kavramlarla gündeme gelmiş, yerel toplumun katılımı ve kültürel değerlerin birer turizm değeri olarak korunması ve yaşatılması anlayışı sürdürülebilir turizm destinasyonları için öncü yaklaşımlar olmuştur (Kaya, 2017).

Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi “Mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak hesaba katan, ziyaretçilerin, sektörün, çevrenin ve bölge halkının ihtiyaçlarını karşılayan turizm” olarak tanımlar ve bu tanım turizm dahilindeki insan faaliyetlerinin aşağıdaki dört ana konuya odaklanması gerektiği anlamına gelir.

- Çevresel kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanılması,
- Temel ekolojik süreçlerle uyum,
- Doğal mirası ve biyolojik çeşitliliğin korunması,
- Turizm hizmetinden faydalananların ve turizm destinasyonunda yaşayan halkın refahına/iyi haline katkıda bulunması.

UNDP Türkiye tarafından geliştirilen ve farklı destinasyonlarda uygulanan sürdürülebilir turizm modeli, bir yerel kalkınma faaliyetidir. Bu nedenle kalkınmanın temel niteliklerinin içerildiği bir faaliyetler bütünü içinde ilerler. Bu faaliyetler aşağıdaki şemada da görülebileceği gibi ekonomik kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal refahı içeren bir insani gelişme anlayışı içinde şekillenir. Buna göre, ekonomik hedefler sosyal refahı içeren toplumsal hedefler için bir araçtır ve çevresel sürdürülebilirliğin öngördüğü sınırlar ve yöntemler içinde şekillenmelidir. Toplum temelli turizm de bu yerel kalkınma çerçevesi içinde şekillenir ve yeşil ekonomi prensipleri ile hareket eder.

Şekil 1. Yerel kalkınma bileşenleri

2 Turizm sektörü, Türkiye’de 2009-2013 yılları arasında hizmet sektörleri içinde en büyük paya sahip sektördür (Karaçar, 2018: 25).

Turizmin yerel kalkınmada insani prensipleri temel alan bir yaklaşımla ele alınması, yerel halkın katılımıyla, bölgesel turizm potansiyelini kalkınma fırsatına dönüştürmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, turizmi sadece bir pazarlama aracı olarak gören, yerel kültürleri metalaştıran veya “gizemli ötekiler” olarak romantize eden yaklaşımlardan ayrılır. Turizm bir yandan yerel halkın katılımı ve etkin rol alması temeline dayanır; diğer yandan mevcut yaşam biçimlerini, kültürel ve doğal özellikleri koruyarak zenginleştiren bir kalkınma aracı haline gelir.³

Muldoon, Güney Afrika’da Kasaba ve ‘gecekondu’ turizmi biçimleri üzerine yürüttüğü çalışmada insanların hikayelerini paylaşımlarına, yerel kültür ve mirası kutlamalarına ve gelir ve geçim kaynakları yaratmalarına olanak tanıdığı için turizm faaliyetlerinin yerel sakinler için güçlendirici olarak görüldüğünü ancak bu turizm biçiminin yöredeki yaşamın yalnızca küçük bir parçasını temsil eden rollere sıkışma potansiyeli taşıdığını ifade eder (2018:77).

1.1. Bir Yeşil Ekonomi Faaliyeti Olarak Turizm

Bu tanım içinde turizm faaliyetinin ekolojik, kültürel ve sosyal bir iyilik hali yaratmasına yapılan vurgu, sürdürülebilir turizm ile yeşil ekonomi kavramları arasındaki doğal bir bütünlüğe işaret etmektedir. Diğer bir deyişle sürdürülebilir turizm, yeşil ekonomi içinde şekillenen kriterleri benimseyen bir sektörel uygulama olarak anlaşılabilir⁴.

Yeşil ekonomi kavramı çevreye duyarlı bir ekonomik büyüme yaklaşımının ana akım hale getirilmesine vurgu yapan stratejik bir kavram olarak kalkınma gündemindeki ve literatüründeki yerini almaktadır. Yeşil ekonomi, çevresel ve sosyal açıdan kapsayıcı, adil, sorumlu bir ekonomik kalkınma modelinin önemli parçalarındandır. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) yeşil ekonomiyi “insanın refahını ve toplumsal eşitliği sağlarken, çevresel riskleri ve ekolojik kısıtlıkları önemli ölçüde düşüren bir ekonomik model” olarak tanımlamaktadır. Yeşil ekonomi; düşük karbonlu, kaynakları etkin olarak kullanan, enerji ve kaynak etkinliğini arttıran, toplumsal olarak kapsayıcı bir ekonomidir. Bu kavram çerçevesinde, özellikle tarım ve turizm gibi çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyel değerlendirilmekte, temiz üretim

ve eko-verimlilik ile hem çevrenin korunması hem de rekabetçiliğin artırılması mümkün görülmekte, yeni düzenleme ve yatırımlarla ekonominin daha çevre dostu ve ekonomik olarak etkin olabileceği vurgulanmaktadır.

Yeşil ekonomi prensiplerini içeren bir turizm planlaması öngören bu çalışmalar, doğal yapıyı ve sosyal yapıyı gözetken bir anlayış içinde hareket etmektedir⁵. Bu anlayışla desteklenen turizm destinasyonları “yeşil destinasyonlar” olarak tanımlanmakta ve yerel kalkınmaya katkı sunulmasını hedeflemektedir. Bu ana hedef içinde biyolojik çeşitliliğin, doğal mirasın korunması ve enerji verimliliğinin sağlanması gibi çevresel hedefler; evrensel değerlerle uyumlu sosyal ve kültürel mirasın korunması ve yörede yaşayan halkın güçlenmesi, eşitsizliklerin azaltılması gibi toplumsal hedeflerle bütünleşir. Bu bağlamda, Toplumsal Cinsiyete duyarlı bir yaklaşım yeşil destinasyon modelinin hayata geçirilmesi ve beklenen sonuçlara ulaşılması için gereklidir.

1.2. Toplumsal Cinsiyet ve Toplum Temelli Turizm

Turizm, kadınların yoğun olarak yer aldığı ve önemli ölçüde kadın emeğinin ürettiği değere dayalı olan bir ekonomik faaliyet alanıdır. Kalkınmaya katılımda tüm potansiyelin kullanılması turizmde kadın emeğinin etkisinin ve rolünün bilinmesiyle de yakında ilişkilidir. Özellikle toplum temelli kırsal turizm ve eko turizm uygulamaları kadınların emek kullanımı, bilgi, deneyim ve becerileri, aile içi iş bölümü içindeki rolleri ve ücretsiz emeği ile yakından ilişkilidir. Literatürde de sıklıkla ifade edildiği gibi, el sanatları, doğum, düğün vb. ritüeller, geleneksel giyim, ev düzeni, yerel bitkiler, tarım, hayvancılık, hayvan ürünleri ve geleneksel tarımsal üretim biçimleri, yöresel tatlar gibi yerel kültürün öğelere dair bilgisi kadınların toplumsal hafızalarında yer alır ve kadınların emeğine dayalı değerlerdir (Fidan&Nam, 2012).

Araştırmalar ayrıca kadınların kırsal turizmde katılımlarının kadınların yaşam kalitesinin artmasıyla sonuçlandığını, kadınların özellikle aile içinde ve sosyal alanda özgüven kazandıklarını, özel alandan, kamusal alana çıktıklarını ve kamusal alanda üretim ilişkilerinin parçası olduklarını, ailede sözünün daha çok dinlenir olduğunu ve karar alma süreçlerine

3 Güney Afrika’da yoksulluğun ve getto yaşamının bir turizm değeri olarak görüldüğü turizm uygulamalarına ilişkin analiz için bkz: Muldoon, M. (2018) Gender Equality and Tourism: Beyond empowerment içinde, Der: S. Cole, CABI, UK, USA.

4 Yeşil ekonomi terimi, ilk olarak, bir grup çevre ekonomisti tarafından 1989 yılında Birleşik Krallık Hükümeti için hazırlanan Yeşil Ekonomi için Blueprint başlıklı öncü raporda (Pearce, Markandya ve Barbier, 1989) ele alınmıştır. Bu tarihten itibaren kavram hem akademik dünyada hem Birleşmiş Milletler jargonu içinde yerini almıştır.

5 <https://www.sentrum.com.tr/yesil-ve-surdurulebilir-turizm-nedir>

katılımda artış yaşandığını ortaya koymaktadır (Fidan&Nam, 2021).

Kaya (2017:12), turizme açılacak bir bölgede ya da turizm potansiyeli olan bölgede kadınların konumuna ve kadın erkek ilişkilerinin merkezi rol oynadığına dikkat çekmektedir. Fidan ve Nam (2012), ise Sakarya Taraklı'da turizm faaliyetinde aktif yer alan 50 kadınla yaptıkları görüşmelerde kırsal turizmde kadınların üstünlüklerini ve kadınların kırsal turizmde katılmalarının yarattığı sonuçlara dair bulgular elde etmişlerdir. Buna göre kadınlar kırsal turizmle ilgili proje uygulamaları ile daha uyumludurlar, erkeklerle göre süreci daha ciddiye alır, daha fazla inanırlar; iletişim, iş birliği ve birlikte çalışma becerileri daha güçlü olan kadınlar ziyaretçilerin talep ve isteklerini daha iyi değerlendirip fikre çevirebilmektedirler. Görüşmelerden elde edilen sonuçlar kadınların, bölgelerinin toplumsal dönüşümüne ve ekonomik canlanmasına kırsal turizmi geliştirerek önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Eski el sanatlarının tekrar gündeme getirilmesi (dokuma, iğne oyası vb.), yiyecek ve içeceklerin hatırlanması, yöresel oyunlar, etkinlik ve törenlerin yeniden yapılmaya başlanması, geleneksel değerlerin güncellenmesi, evlerin döşenmesiyle eskiye dönüş, yörenin yaşlı üyelerinden tarihsel bilgiler edinme gibi önemli kazanımlar kadınlar sayesinde elde edilmiş kazanımlardır (Fidan&Nam, 2021:57).

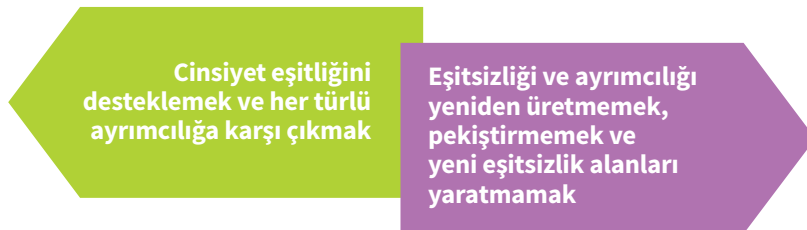
Kadınlar, kültürel mirasının taşınması, gelecek nesillere aktarılması konusunda önemli bir rol oynar. Kadınların yöresel yemekler, adet ve gelenekler, ritüeller, yöresel tekstil ürünleri, desen, renk ve malzeme kullanımı, tarımsal ürün deseni, sözlü kültür unsurları gibi konularda bilgi ve deneyimleri önem taşır. Bu bilgi ve deneyime saygı duymak, başvurmak ve bir turizm değeri olma sürecinde kadınların rol oynamasını sağlamak kadınların güçlenmesi ile yakından ilişkilidir.

Diğer yandan örneklerini kırsal turizmde gördüğümüz geleneksel üretim biçimleri ve kadınların burada oynadıkları rolü romantikleştirmemek; ama bu üretici faaliyetlerin kadınların yoksullukla mücadele ve gelecek nesillere daha iyi bir yaşam sağlamak için yürüttükleri faaliyetler olduğunu hesaba katarak

desteklemek gerekir (bkz: Tucker, 2018). Kadınların geleneksel ürünlere ilişkin bilgilerinin ve üretici faaliyetlerinin bir turizm değeri olarak pazarlama süreçlerine dahil edilmeden önce sadece pazarlama analizleri değil; aynı zamanda üretim ilişkileri, zaman kullanımı ve cinsiyet ilişkilerinin ele alındığı toplumsal analiz çalışmalarından elde edilen bilgi ışığında planlanması ve aşağıda detaylı biçimde ele alacağımız bir güçlenme perspektifi ile gözetilmesi önem taşır.

Kadınlar kültürel mirasla olduğu kadar doğal kaynaklarla ve doğal mirasla da benzersiz bir ilişki içindedirler. Bu bağlamda kadınların ve erkeklerin doğal kaynaklara bağımlılık, doğal kaynaklardaki değişimlerden etkilenme, bu değişimleri etkileme konularında farklı bir deneyimlere sahip olabilecekleri dikkatle ele alınmalıdır. Scheyvens (2000) kadınların fiziksel çevre ile yakın ilişkilerinin hem iklim değişikliğinin yarattığı sonuçlara ilişkin bir gözleme sahip olmalarına, hem mevcut koşullara uyumlu üretim yöntemleri geliştirmelerine hem de çevreyi ve doğal kaynakları korumaya yönelik bir ilgi sahibi olmalarına neden olduğunu belirtmektedir. Kadınların bu deneyimleri, onları doğal kaynaklarla uyumlu bir destinasyon modeli için başvurulması gereken önemli kaynak haline getirir. Kadınlar genellikle geleneksel topluluk bilgisinin koruyucularıdır ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimine ilişkin değerli bilgiler sağlayabilir. Bununla birlikte, kadınların bakış açıları enerji ve iklim değişikliği konusundaki küresel tartışmalara hala tam olarak entegre edilmemiştir ve bu bağlamda cinsiyet eşitliği nadiren dikkate alınmıştır (Karlsson & Mensah Kuttin, 2013: 109).

Bu örneklerde de görüleceği gibi toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve kadın bakış açısı taşıyan proje uygulamaları turizm alanında yürütülen çalışmaların plan program ve projelerin başarısını olumlu yönde etkiler. Bu çalışmalar evrensel değerlerden ve temel insan haklarından biri olan eşitliğin sağlanması açısından önemli etkiler yaratma potansiyeli taşır. Kadınların ve erkeklerin ilgi ve ihtiyaçlarını hesaba katan çalışmalar, bir destinasyondaki mevcut eşitsizlikleri pekiştirme riskini yönetmeye, ortadan kaldırmaya olanak tanırken taşıdığı potansiyelle toplumsal eşitliğin yaratılması için bir fırsat olarak görülmelidir.

Şekil 2. Eşitlik için iki yönlü yaklaşım

O halde turizm uygulamaları da dahil olmak üzere kalkınma uygulamaları içinde Sürdürülebilir Kalkınma Amacı 5'te ifade edildiği gibi cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi temel bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, sadece kalkınma adımlarının yaygın ve kapsayıcı biçimde atılması için değil; aynı zamanda temel insan haklarının en önemli normu olan eşitliği sağlamak açısından önemlidir.

BM Genel Kurulu tarafından 2001 yılında kabul edilen BM Küresel Turizm Etiği Kuralları'nın 2. maddesinde, turizm faaliyetlerinin kadın ve erkek eşitliğine saygı göstermesi gerektiği belirtilmektedir⁶.

“Turizm faaliyetleri kadın ve erkek eşitliğine saygı göstermeli; insan haklarını ve özellikle en savunmasız grupların, özellikle çocukların, yaşlıların, engellilerin, etnik azınlıkların ve yerli halkların bireysel haklarını desteklemelidir.”

BM Turizm Örgütü, turizm sektöründe cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için çeşitli adımlar atmış, yukarıdaki taahhüt kapsamında turizmde cinsiyet konusunda bir eylem planı ile turizm endüstrisinin kamu ve özel sektörler için bir cinsiyet ana akımlaştırma programının uygulanması gerektiğini vurgulamıştır. 2008 yılında bir eylem planı hazırlanmış ve bu plan içinde çok sektörlü bir görev gücünün oluşturulması; kadınların turizm sektöründeki yerine ilişkin bir rapor hazırlanması; bilgi paylaşımı için küresel bir portal oluşturulması; turizmde kadınların desteklenmesine ilişkin uluslararası farkındalık çalışmalarının yapılması; turizmde kadın erkek eşitliği için BM Turizm Örgütü üyesi ülkelerin ulusal kalkınma süreçlerinde güçlü aksiyonlar almaları için çağrıda bulunma başlıklarına yer verilmiştir (Ferguson, 2018: 16). Ayrıca, istihdam becerileri, tedarik zincirleri, kariyer ilerlemesi ve cinsiyet farkındalığına odaklanan, Turizmde Kadınların Güçlenmesi Programı (WITEP) hazırlanmıştır (Ferguson, 2018: 17). 2022 yılında özel sektör ve kamu sektörü için turizm alanında kadınların güçlenmesi için atılacak adımlara yön veren rehberler yayımlanmıştır. Bu rehberler dünyada 10 binden fazla firma tarafından imzalanmış bir ana akımlaştırma programı olan ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) tarafından geliştirilen “WEPs-Kadınların Güçlenmesi Prensipleri” küresel programını takip eder⁷.

Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EİGE), turizmin toplumsal cinsiyet eşitliğine katkısını temelde üç başlık altında değerlendirmektedir. Buna göre turizm sayesinde iş olanaklarının artması,

kadınların topluluk yaşamında ve karar alma süreçlerinde daha fazla yer alması ve ekonomik kaynaklara ve fırsatlara erişim yoluyla kadınların ekonomik olarak güçlenmesi etkin bir toplum temelli turizm müdahalesinin beklenen sonuçları olmalıdır.

Hem alanda yürütülen çalışmaların hem de küresel yaklaşım ve taahhütlerin işaret ettiği gibi, çeşitli proje ve programların tasarlanmasında ve uygulanmasında kadınların turizm alanında atılacak adımlardan nasıl etkilenecekleri, emek kullanım biçimlerinin analizi, eşitsizliklerin tespiti ve ortadan kaldırılması için neler yapılabileceği, bu adımların sistematik ve kurumsal bir bağlamda nasıl ele alınabileceği önem taşır. Bu durumun göz ardı edilmesi ise kalkınma adına yapılan planlama ve müdahalelerin cinsiyete dayalı eşitsizlikleri artırmasına, pekiştirmesine ve yeniden üretmesine neden olur. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma ve insani gelişme yaklaşım ilkeleri ile bağdaşmaz.

Bu nedenle sürdürülebilir turizm uygulamaları işe kadınların güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken bir yaklaşım için standartların neler olduğu ve neden önemli olduğunu tartışarak ve somut uygulama adımları belirleyerek başlamalıdır.

6 <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism>

7 bkz: <https://www.weps.org/>

2. Sürdürülebilir ve Toplum Temelli Turizm Uygulamalarında Cinsiyete Duyarlı Yaklaşım

Sürdürülebilir toplum temelli turizm çalışmalarını da içeren yerel kalkınma uygulamalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi ve desteklenmesi aşağıdaki temel yaklaşımlarla sağlanabilir.

1. **Bilgiye dayalı bir planlama** yürütülerek toplumsal cinsiyete dayalı dinamiklerin anlaşılması ve hesaba katılması;
2. Toplumun farklı kesimlerinden kadın ve erkeklerin kalkınmanın faydalarından eşit şekilde yararlanması için **kapsayıcı** bir yaklaşımla kimseyi geride bırakmamak;
3. **Katılımcı** planlama ve uygulama ile kalkınmada tüm potansiyelin harekete geçirilmesi, turizm uygulamalarının toplum temelli turizm ilkeleri ile uyum içinde toplumun tüm üyelerinin katılımı ile hayata geçirilmesi ve benimsenmesi;
4. Eşitsizlikleri yeniden üretme riskini minimize etme, **ayrımcılık karşıtı yaklaşımı** benimseme ve eşitliğin desteklenmesi fırsatlarını değerlendirme;
5. Toplumun farklı kesimlerinden kadınları ve erkekleri pasif faydalanıcılar olarak değil, kendi ihtiyaçlarını tanımlayan ve çözümlerini üreten aktif ortaklar olarak gören ve elverişli ortamın yaratılmasına özen gösteren bir **güçlenme** yaklaşımı;
6. Toplumun aktif üyeleri olan kadınların deneyim paylaşımı, **dayanışma ve iş birliği** içinde hareket etmelerine fırsat verecek olanaklar sunulması.

Şekil 3. Turizm uygulamalarında toplumsal cinsiyet eşitliği için temel yaklaşım

2.2. Kapsayıcılık: Kimseyi geride bırakmamak

Kalkınmanın yarattığı faydalardan herkesin eşit biçimde yararlanması, sürdürülebilir kalkınmanın en temel amaçlarından biridir. Bu amaç *kimseyi geride bırakmamak* ifadesinde şekillenir. Kimseyi geride bırakma saiki ile yola çıkan hedefler, kapsayıcı bir kalkınma anlayışına işaret etmektedir. Kimseyi geride bırakmamak, özen gösteren kapsayıcı bir yaklaşım taşımak, toplumun farklı kesimlerinin ilgi ve ihtiyaçlarını gözetmek, katılımın önündeki engellerin bilinmesi ve aşılmasına yönelik önlemler alınabilmesi için kapsayıcı ve cinsiyete duyarlı adımlar takip edilmelidir.

İnsanların doğal kaynaklarla ve çevresel süreçlerle ilişkisi çoğu zaman profesyonellerin karar verdiği ancak bireylerin alınan bu kararlardan ve oluşan süreçlerden etkilendiği bir çerçevede ilerlemektedir. Yürütülen analiz çalışmaları kimi zaman tüm toplumsal kesimlerin bilgisine ulaşmak yerine toplumdaki kanaat önderlerinin, elitlerin ve proje uygulama alanları ile doğrudan ilişkili görünen ve kamusal alanda bulunan (ki bunlar geleneksel toplumlarda genellikle erkeklerdir) kesimleri muhatap almaktadır. Böylece kadınlar da dahil olmak üzere toplumun daha az görünür olan kesimlerinin deneyimi göz ardı edilmektedir. Kapsayıcı bir uygulamayı hayata geçirmek, sürdürülebilir, toplum temelli turizmde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için gözetilmesi gereken temel standartlardan biridir.

Sürdürülebilir turizm, toplumsal ve çevresel etkilerin gözetildiği bir turizm biçimine işaret eder ve bu nedenle de sürdürülebilir turizm uygulamaları toplumsal ve çevresel etkilenebilirlikleri hesaba katmalıdır. Cinsiyet, yaş, engellilik ve sosyoekonomik statü gibi temellerde farklılaşan ihtiyaçların gözetilmesi için analitik çalışmalar yapmak toplum temelli turizm uygulamalarının bilgiye dayalı, somut, uygulanabilir ve kapsayıcı olması için önkoşul olarak görülebilir. Cinsiyet değişkenini ele alan turizm araştırmaları, monografiler ve analizler dünyada 1990'lı yıllarda hız kazanmış, cinsiyete dayalı davranışları, aile yapılarını, üretimde cinsiyete dayalı rolleri ve tüketimdeki farklılıklar ele alınmıştır.

Bir destinasyonda yaşayan halkın cinsiyet, yaş, bedensel kapasite, sağlık gibi farklılıkları, etnik çeşitliliği, sınıfsal çeşitliliği ve kültürel çeşitliliği, bu çeşitliliğin hiyerarşik yapısı, uyum ve çatışma noktalarının bilinmesi ve müdahalelerin mevcut eşitsizlikleri yeniden üretmeyecek, çatışmaları derinleştirmeyecek, yeni eşitsizlik ve çatışma

alanları yaratmayacak şekilde planlanması gerekir. Çalışmalar, eşitliğin ve toplumsal barışın güçlenmesine olanak verecek her fırsatı değerlendirmelidir. Toplumda en az görünür olan kesimlerin gözetilmesinden başlayarak kapsayıcı uygulamalar hedeflenir. En geniş toplum kesimini ilgilendiren cinsiyet eşitsizliklerinin önüne geçmek için nüfusun bir yarısını kalkınmanın yaratacağı faydalardan yararlanmada geride bırakmayacak adımlar atılmalıdır. Hatta, en geride kalanları önceliklendirerek eşitliğin geliştirilmesine katkı sunacak planlama ve uygulamalar sürdürülebilir kalkınmanın ve 2030 gündeminin temel yaklaşımıdır. Kadınların ve kız çocuklarının toplumsal ve kamusal yaşama katılım açısından çeşitli dezavantajlarla karşılaşabildiklerini, bu dezavantajların cinsiyetle birlikte yaş, engellilik, gelir, etnik köken gibi farklılıklara dayalı olarak çoklu biçimlerde ortaya çıkabildiğini gözeterek uygulamalar yapılmalıdır.

Kapsayıcılık, (1) ayrımcılık karşıtlığı ile temellenir, (2) erişilebilirliği içerir, (3) çok sektörlü ve bütüncül yaklaşımlara işaret eder. Kapsayıcılık sadece herkesin yararlanıcı olduğu bir duruma değil aynı zamanda tüm tarafların ve toplumun farklı kesimlerinin etkin birer değişim elçisi olarak süreçlere katılmasına da işaret etmelidir. Bu, **bilgi toplama, karar alma, problemi tanımlama, hizmet üretme, üretilen ürün ve hizmetlerden faydalanma, kaynakları bölüşme ve uygulamaları izleme** süreçlerini kapsar. Kapsayıcı proje uygulamalarının, özellikle bir turizm destinasyonunda yaşayan topluluk üyeleri de dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerine ve farklı sosyo-ekonomik düzeyler, bedensel kapasiteler, yaşlar ve bölgelerden insanlara açık olması gerekmektedir. Örneğin destinasyonların farklı bedensel kapasiteye sahip kişiler için uygun olup olmadığının bilinmesi, uygun hale getirilmesi, herkesin erişimine uygun bir rota yapısı oluşturulması, menstrüasyon dönemlerindeki kadınların ve kız çocuklarının uygun hijyen koşullarına sahip tuvaletlerden yararlanması, çocuk bakım ve emzirme odalarının oluşturulması, engelli erişimi olan tuvaletlerin bulunması, sesli betimleme ve brail alfabesi kullanılan bir rota planlaması gibi önlemler kapsayıcı bir turizm destinasyonu yaratılabilir (bakınız Ek 6. Evrensel tasarım ilkeleri).

TURİZM İÇİN KÜRESEL ETİK KURALLARI İÇİNDE EŞİTLİK VE KAPSAYICILIK

13. BM TURİZM Genel Kurulu'nda A/RES/406(XIII) sayılı kararla kabul edilmiştir (Santiago, Şili, 27 Eylül - 1 Ekim 1999).

Toplumun tüm halklarının tercihlerine saygı göstererek, tüm insanların boş zamanlarını boş zaman etkinlikleri veya seyahat için kullanma hakkı çerçevesinde sorumlu, sürdürülebilir ve evrensel olarak erişilebilir turizmi teşvik etmek;

Turizm faaliyetlerinde erkekler ve kadınlar arasında eşitliğe saygı göstermek; insan haklarını ve özellikle en savunmasız grupların, çocukların, yaşlıların haklarına engellilerin, etnik azınlıkların ve yerli halkların bireysel haklarını teşvik etmek (Madde 2/2);

Aile, genç, öğrenci, yaşlı ve engellilerin turizm faaliyetlerini teşvik etmek ve kolaylaştırmak; (Madde 7/4)

2.3. Katılımcılık

Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından katılımcı yaklaşım, problemlerin tanımlanmasından uygulamaların hayata geçirilmesine kadar her aşamada, erkeklerle eşit şekilde kadınların da katılımı anlamına gelmektedir.

WHO (Dünya Sağlık Örgütü) ve UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) tarafından 2005 yılında yayımlanan raporda kadınların ve erkeklerin eşit oranda katılımının sağlandığı toplum odaklı proje ve programların yatırım projelerinden daha fazla kazanç getirdiğini ifade edilmektedir (UNICEF & WHO, 2005)⁸. Scheyvens'in aktardığı gibi "Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi söylemini gerçeğe dönüştürmek için, kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve yerli azınlıklar dahil olmak üzere yerel halkın karar alma sürecine aktif olarak katılmasına izin verilmelidir" yaklaşımı kalkınma uygulamalarında sıklıkla yer almaktadır (2000, 236).

Zira, toplumdaki tüm potansiyelin süreçlere dahil edilmesi, kimseyi geride bırakmama normunun hayata geçirilmesinin bir gereği olmakla birlikte, aynı zamanda da kalkınma uygulamalarında beklenen sonuçların elde edilmesi için bir araçtır. Bu yaklaşım kadınların ve erkeklerin doğal ve kültürel değerler ile kurdukları ilişki ve üretime katılma ve emek kullanım

biçimleri açılarından ele alınabilir.

Kadınların ve erkeklerin toplumsal rolleri ve mevcut cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle bir destinasyonun doğal mirası ile de farklı şekilde ilişkilendirmelerini doğurabilir. Bu nedenle sadece toplumda daha fazla görünür olan kesimlerin bilgisine başvurarak yürütülen çalışmalar eksik kalabilir. Bu konularda kadınların ve erkeklerin bilgisini birlikte hesaba katan çalışmalar bütüncül bir niteliktedir. Bu bilgi; yerel doku ile uyumlu, çevresel kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik, doğal, ticarileşmemiş ve doğrudan kullanıcının ihtiyaçları ile şekillenen bir bilgidir. Söz konusu yaklaşım, topluluğa en uygun olan ve en uygulanabilir yöntemleri geliştirme olanağı yaratır.

Kadın ve erkeklerin katılımı ile oluşan topluluk bilgisine dayanan ve topluluk bilgisi ile uyumlu planlamalar, topluluk tarafından kolayca benimseneceğinden yeşil destinasyon yönetimi için alınan kararların uygulamaya geçirilmesini, alınan kararların hızla davranışa ve alışkanlıklara yansımaları kolaylaştıracaktır. Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü turizm çalışmalarında kadınların ve erkeklerin karar alma süreçlerine etkin ve eşit katılımı konusunun ele alınması gereken temel konulardan biri olduğunu vurgulamakta ve bu yönde atılacak adımların önemini ifade etmektedir (EIGE, 2016).

Sürdürülebilir turizm için katılımcı planlamada yöre halkının ne tür bir turizm faaliyetinin yürütüleceği, bunun faydalarının ve bedelinin neler olabileceği konusunda fikir sahibi olması, kazandığı bu bilgi ve farkındalıkla birlikte atılacak adımlara ilişkin öneriler geliştirmesi, alınan kararlara etkin biçimde katılması, bütün süreçlerde bir ana paydaş olarak yer alması hedeflenir. Yöre halkının yarısını oluşturan ve turizme ilişkin ana değerlerin üretiminde doğrudan yer alan kadınların da bu süreçlere etkin biçimde katılmaları, kendilerini ifade etmeleri, kaygılarını ve taleplerini dile getirmeleri ve katkılarını sunmaları önemlidir. Katılım, turizm yatırımcıları, elitler, kamu bürokrasisi ve topluluklar arasında diyaloga dayalı, dayanışmacı, barışçı, toplumsal bütünlüğü koruyucu ve güçlendirici bir ilişki kurulmasını da sağlar.

Özellikle kırsal turizme yönelik proje uygulamalarında kadınların; sosyal yaşamın, ekonomik yaşamın, eğitime ve sağlığa ilişkin mevcut durumun ve aile yaşamının niteliklerine ilişkin bilgilerin alınması için bir ana bilgi kaynağı olduğu açıktır. Turizme kazandırılacak ürünler ve kadınların üretim süreçlerine dahil olması gibi planlamalarda kadınlar adına

8 UNICEF & WHO (2005), Water for life: make it happen, Paris. (sayfa 11)

tepeden inme bir yöntemle değil; kadınlarla birlikte karar alınması ve uygulama yapılması gereği açıkça görülmektedir. Kaldı ki Asyürek ve Türkeri'nin (2021) de belirttiği gibi alandaki literatür, bir destinasyonda ortaya konulan uygulamaların başarısı yerel halkın planlara ve faaliyetlere katılımı sağlanması, istekleri, beklentileri ve konuya yaklaşımlarının anlaşılması ve dahil edilmesi ile yakından ilgilidir. Nüfusun yarısını oluşturan kadınların bu süreçlere erkeklerle eşit biçimde katılımı, farklı yaş gruplarından ve sektörün farklı alanlarında faaliyet gösteren herkesin etkin ve eşit katılımına açık bir çeşitlilik başarının önemli araçlarından biridir.

Ne var ki, dünyada pek çok uygulamada elitlerin, yöneticilerin, destinasyonda yaşayan halk yerinde destinasyonda yaşamayı ya da yatırım yapmayı tercih eden varlıklı yatırımcıların ve çoğunlukla erkeklerin toplum temelli turizm uygulamalarında egemen kesim olduğunu ve turizmin yarattığı faydalardan öncelikli olarak yararlandığı görülmektedir⁹. Kalkınma projelerinde geleneksel yaklaşım öncü kişilerin görüşlerine ve yol göstericiliğine başvurmak yönündedir. Topluma öncülük yapan kişiler diğer bir deyişle kanaat önderleri, davranış değişikliğinin yaratılmasında önemli birer odaktır. Ancak katılımın daha geniş olarak toplumun farklı kesimlerine yayılması durumunda ortak anlayışın geliştirilmesi ve kalkınma uygulamalarına ilişkin toplumsal rızanın oluşturulması ve kalkınma uygulamalarının herkes tarafından sahiplenilmesi ve sürdürülebilirliği için kilit bir işlev görür¹⁰.

Genellikle karar alma süreçlerinden dışlandığından kadınların katılımını sağlamak özel çaba gerektirebilir. Kadınların seslerinin duyulmasını engelleyen belirli sorumlulukların ve kısıtlamaların anlaşılmasına özen gösterilmeli ve kadınların sesini duyurabilmesi için özel önlemler alınmalıdır (UNDP&ENERGIA 2004). Farklı sektörlerden, ilgi gruplarından, sosyo-ekonomik düzeylerden kadınların ve erkeklerin katılımı sağlanmalı ve koordinasyon yapıları kurulmalı, paydaşların ilgileri önceden analiz edilmeli, herkese uygun katılım için elverişli koşullar sağlanmalı, etkin katılıma olanak veren yöntemler kullanılmalıdır.

Etkili ve kapsayıcı bir topluluk katılımı planlanırken kararların, topluluğun farklı üyelerinin çıkarlarını yansıtan gruplar tarafından alınmasını ve bu

grupların kalkınmanın faydalarından pay almasını sağlamak gerekir. Bu gruplar içinde özellikle yeniden üretici emek ile turizm sektörünün önemli üreticilerinden olan kadınlar eşit şekilde yer almalıdır. Bu süreçlerde kadınların bir tek kategori olarak görülmemesi de önemlidir. Turizm destinasyonlarında yürütülen analiz çalışmalarından karar alma süreçlerine kadar çeşitli aşamalara gerek kentli göçmenler arasından kadınların gerek yöre halkından kadınların, erkeklerle eşit düzeyde katılımı önem taşır.

2.4. Eşitlik ve ayrımcılık karşıtlığı

Eşitsizliği yeniden üretmemek, pekiştirmemek ve yeni eşitsizlik alanları yaratmamak, bir turizm projesindeki asgari nitelik olmalıdır. Bunun için herhangi bir aktiviteden ya da adımdan herkesin eşit biçimde yararlanamayabileceğini hesaba katmak, eşitsizlik alanlarının tespit eden cinsiyete duyarlı kırılmalık analizleri yapmak ve bu eşitsizliğin giderilmesi için önlemler almak gerekir.

Stratejik adımların sosyal sonuçlarını değerlendirmede bazı ihtiyaçları görmezden geliyor böylece ayrımcılığı sürdürüyor ve bazı eşitsizlikleri yeniden üretiyor, güçlendiriyor ya da yeni eşitsizlik alanları açıyor olabiliriz. Kadınların ve erkeklerin farklılaşan stratejik ve pratik ihtiyaçlarını göz ardı etmek, mevcut eşitsizliklerin sürmesine ve pekiştirilmesine neden olabilir. Bu farklılıklar hesaba katılmadığında sürdürülebilir turizm kapsamında geliştirilen uygulama ve müdahaleler ya da üretilen destinasyon modelleri, kadınların gündelik yaşamını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu bağlamda sadece yasalar önünde eşitlik ve aynılık eşitliğini içeren bir formal eşitlik değil ama fiili ve dönüştürücü eşitlik anlayışlarını da içeren geniş anlamda bir toplumsal cinsiyet eşitliğinin¹¹ insan hakları çerçevesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu akılda tutmak gerekir.

Kırsal turizm uygulamaları ve bu uygulamaları hedefleyen kalkınma projeleri/müdahaleleri çoğu zaman, bir yörede o güne kadar gündelik yaşamın rutini içinde gerçekleştirilen bir üretim faaliyetinin gelir getirici bir temel aktiviteye dönüşmesine neden olmaktadır. Kullanım değeri yaratan ve

9 Dünyadaki farklı örnekler için bkz: Regina Scheyvens (2000) Promoting Women's Empowerment Through Involvement in Ecotourism: Experiences from the Third World, *Journal of Sustainable Tourism*, 8:3, 232-249, DOI: 10.1080/09669580008667360

10 Örneğin SENTRYUM projesi sahası olan Küçükköy için en önemli risk halkın yörelerinin kültürel ve sosyal dokusunun kendi kontrolleri ve rızaları dışında bir değişim göstermesidir. Bu durum paydaş analizinde ifade edilmekte; yöre halkı, turizm işletmeleri, sanat atölyeleri, sanatçılar arasında bir gerilimin olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca küresel yeşil destinasyon standartları içinde toplum katılımı sosyal refahı sağlayacak bir standart olarak ifade edilmektedir.

11 Eşitlik anlayışının geniş anlamı, kavramın tarihsel gelişimi ve sınıflamaları için bkz. Kurtuluş, A. (Der.) (2015). Hak temelli izleme ve değerlendirme ve toplumsal cinsiyet ana akımlaştırması, Ankara: CEİD Yayınları, No:2 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/92>; Ayrıca bkz. Ecevit Y (2021) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Kavramlar, Eşitlik Politikaları ve Mücadeleleri, Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II, Eğitim Materyali. Ceid Yayınları, Ankara

ücretlendirilmeyen kadın emeği, değişim değeri yaratacak bir kurgu içinde üretime devam etmektedir. Bu kadınların ekonomik güçlenmesinin bir aracı olarak görülür. Ancak güçlenme çoğunlukla mevcut cinsiyet ilişkileri sistemine tabi olarak şekillenir. Bir gelir artışı söz konusu olsa da ücretsiz emek üzerindeki yükün artırması, finansal araçlara erişim, gelire erişim, gelirin kullanımı gibi konularda eşitsizliklerin sürmesi olasıdır. Bu durumda güçlenme hedefi gerçekleşmez, eşitsizlikler nedeniyle bozulmaya uğrar ve eşitsizliklerin sürmesine ve yeniden üretilmesine neden olur. Dolayısıyla bu tür müdahaleler; mevcut eşitsizliklerin pekiştirilmemesi, yeni eşitsizliklerin üretilmemesi, daha eşitlikçi bir yapının kurulması yönünde bir etki yaratması için sorumluluk almalıdır.

Herhangi bir turizm destinasyonundaki sosyal yapının dengesinin korunması, mevcut yapı içinde eşitsizliklerin sürdürülmesi ya da pekiştirilmesi olarak anlaşılmamalıdır. Aksine sosyal yapının güçlenmesi ve zarar görmemesi toplumsal cinsiyete duyarlı bir destinasyon yaklaşımı açısından bir ana hedeftir. Zira, mevcut toplumsal yapı içindeki eşitsizlikler turizmin gelişmesi ile pekişebilir. Örneğin kadınların gündelik iş yükleri artarken, artan aile gelirinden kullandıkları pay aynı kalabilir. Küçük işletmelerde genellikle benimsenen ücretsiz aile işçiliği üretim yükünü kadınlar açısından artırırken, gelir ve sosyal güvenlik konusunda bir kazanç elde edememelerine neden olabilir. Sosyal yapının net olarak analiz edilmesi, atılacak adımların mevcut yapı üzerindeki olası etkilerinin bilinmesi, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl bir yapı sergilediğinin anlaşılması, söz konusu destinasyonda mevcut olan olası eşitsizlikleri yeniden üretmemek, derinleştirmemek ve pekiştirmemek için kritik bir unsurdur. Turizm değerleri arasında belli ürün ve hizmetlerin desteklenmesi, üretim deseninin ve etkinliklerin değişmesi, farklı teknolojilerin desteklenmesi gibi dinamikler, farklı yaş gruplarının, kadınların ve erkeklerin yaşamları üzerinden farklı etkiler yaratabilmektedir.

Sosyal yapının korunmasının bir diğer yolu da gelişen turizm destinasyonunun nüfus hareketliliği ile karşı karşıya kalmaması ve yerel kalkınmaya aktif şekilde katılımını ve kalkınmanın ortaya koyduğu olanaklardan eşit şekilde yararlanmalarını sağlamaktır. Kentli girişimcilerin gelişen destinasyonlardaki artan varlığının yaratacağı olası değişimin sosyal dengesizliğe ve gerilime yol açmamasını sağlayacak planlama ve uygulamalar

hayata geçirilmelidir. Örneğin, kırsal turizm destinasyonunda sadece pansiyonculuk gibi eğitimlerin verilmesi yeterli olmaz. Aynı zamanda pansiyon olarak kullanılacak konutların restorasyonu ve gerekli malzeme ve ekipmanın alımı için destekler de verilmelidir. Böylece yeterli sermayeye sahip olmayan yerli halkın mülklerini satarak, alıcıların yatırımlarında çalışan ve proje uygulamalarında verilen eğitimlerle vasıflı hale gelmiş ücretli çalışanlar olmak yerine o destinasyonda değer yaratan girişimciler olması için olanaklar yaratılabilir. “Kimseyi geride bırakmama” yaklaşımı ile hareket etmek esastır. Bu yaklaşım sürdürülebilir turizm çalışmaları ve sürdürülebilir yeşil destinasyon modeli için de temel oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bu yaklaşım, farklı ilgi ve ihtiyaçların hesaba katılmasını, eşitsizliğin farklı biçimlerinin görünür olmasını, ulusal ve uluslararası sözleşmelerde ayrımcılık sebebi olması yasaklanan her türlü farklılığa¹² saygı duymayı, kapsayıcılığı ve katılımcılığı sağlayan bir gösterge görevi görür. Bu yaklaşım ayrıcalık ve ayrımcılık arasındaki ilişkinin görünürleşmesine ve daha eşitlikçi ve herkesin refahını gözetten bir kalkınma anlayışının yerleşmesine destek olur. Bir destinasyonda yaşayan halkın sınıfsal çeşitliliği ve kültürel çeşitliliği, bu çeşitliliğin hiyerarşik yapısı, uyum ve çatışma noktalarının bilinmesi ve müdahalelerin mevcut eşitsizlikleri yeniden üretmeyecek, çatışmaları güçlendirmeyecek, yeni eşitsizlik ve çatışma alanları yaratmayacak şekilde planlanması gerekir. Eşitliğin ve toplumsal barışın güçlenmesine olanak verecek her fırsat değerlendirilmelidir.

Eşitsizliklerin yeniden üretilmemesi için atılan adımlar, eşitliğin sağlanması için fırsatları da beraberinde getirir. Bir turizm projesi içinde eşitlik ve ayrımcılık karşıtı uygulamanın ilk aşaması eşitsizliğin yeniden üretilmesine neden olabilecek konuları tespit etmek ve bu konulara ilişkin önlemler almak için kapsayıcı ve cinsiyete duyarlı adımlar atmaktır. İkinci aşaması ise eşitliğin sağlanması için dönüştürücü adımlar atma olanaklarını bulmak ve bunları hayata geçirmektir. Eşitlikçi ve ayrımcılık karşıtı sürdürülebilir turizm uygulamaları, yenilikçi ve değişim içeren stratejik bir çerçeve içinde hareket etmeli, kadınlar da dahil olmak üzere geride kalan toplumsal kesimlerin, doğal ve toplumsal yaşamın nasıl etkilendiğini hesaba katmalıdır.

12 Ayrımcılık uluslararası hukukta Her Türlü Irk Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme (1965); Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966); Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (1966); Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (1979); Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (2006)'de yasaklanmıştır. Ayrımcılık yasağı 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun 3. maddesinde şöyle belirtilmiştir. Buna: “(1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir. (2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.”

2.5. Güçlenme

Günümüz kalkınma yaklaşımları içinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi ilkesi, kalkınma çalışmalarını belirleyen ana ilkeler içinde görülmektedir. İnsan odaklı bir kalkınma anlayışıyla birlikte gelişen bu yaklaşım, kadınların güçlenmesini vurgular ve kalkınmaya ilişkin süreçlerin tepeden inme bir anlayışla gerçekleştirilmesi yerine, kadınların ve erkeklerin kalkınmaya ilişkin tüm süreçlere etkin katılımını esas alır. Kadınlar, muhtaç ve mağdur kişiler değil; değişimin ve gelişmenin etkin unsurlarıdır ve kalkınmanın eşit paydaşlarıdır. Kadınlar, kendi ihtiyaçlarını tanımlayabilir, çözüm yollarını üretebilir ve uygulamaya koyabilir güçtedir.

Güçlenme, bireyi ve bireyin ilişkide olduğu toplumu ilgilendirir. Bireyin kendisi ile ilgili bir süreç olduğu kadar, onun yapabilirliklerini güçlendiren bir toplumsal, ekonomik ve doğal çevrenin yaratılması ile de ilişkilidir. Kamu kurumlarını, toplumsal kurumları, stratejik hedefleri ve yaklaşımları bir arada içeren ve farklı çalışmalar kapsamında farklı yönleri öne çıkartarak ele alan bir yaklaşımdır. O nedenle, Cole'un (2018) da dediği gibi geniş, çok içerik yüklenmiş, çok sık kullanılan, bu nedenle de anlamını göz ardı edebildiğimiz bir ezber ifade olma tehlikesi taşıyan bir kavramdır.

En genel anlamda, kişinin kendi yaşamının kontrolünü kendi eline alabilmesi, bilgi ve kaynaklara erişebilmesi anlamına gelen güçlenme, doğrudan ve sadece bireye yönelik bir müdahale olarak anlaşılmamalıdır. Güçlenme daha çok mevcut dezavantajların ortadan kaldırılması, kaynakların ve fırsatların sunulması yoluyla bir bireyde ya da bir grupta ortaya çıkan bir sonuçtur. Bu sonuç bireylerin ya da grupların, kendini gerçekleştirme, seçim yapabilme, değişim yaratabilme, bir eylemlilik

içinde olma ve bunu başlatabilme, ihtiyaç ve ilgilerini tanımlama, bu doğrultuda kararlar alabilme ve adımlar atabilmeyi içeren yapabilirliklere işaret eder. Bunlar sadece bireylere ya da gruplara yönelerek ve onların söz konusu yapabilirliklerini artıracak donanım kazanmaları ile elde edilebilecek sonuçlar değildir. Güçlenmeyi beklenen sonuç ya da bir hedef olarak taşıyan çalışmalar, güçlenmesi beklenen bireyler ve gruplara odaklandıklarında bu sonucu sağlamaz. İlişkide oldukları kurumlara, yapılara, ilgili yasa ve düzenlemelere, uygulamalara ve hak alanlarına yönelik müdahaleler de kişilerin güçlenmesi sonucunu yaratır. Yani güçlenme yapabilirlikleri sağlayacak elverişli ortamın olanak ve seçeneklerin yaratılması ile de yakından ilişkilidir. Bu da güçlenmeyi temel bir kalkınma hedefi haline getirir.

Güçlenme; “eğitim, öğretim, farkındalık ve özgüven kazanma”, “genişletilmiş olanaklara sahip olma”, “kaynaklara erişim ve kaynaklar üzerinde kontrolün artması”, “ayrımcılığı ve eşitsizliği yaratan yapıların dönüştürülmesine yönelik eylemlilik gösterebilme” gibi geniş anlamlar içerir (ILO, 2012: 107). Yani, insanların, kendi yaşantılarını etkileyen unsurları yönetebilmek için gerekli araçlara sahip olmaları, bireysel ve kolektif olarak inisiyatif alabilir hale gelmeleri güçlenmenin temel göstergeleridir.

O halde kadınların güçlenmesi birbiriyle döngüsel bir ilişki içinde ve birbirini etkileyen olmak üzere iki şekilde düşünülebilir: Bunlardan ilki kadınların kendi hayatları üzerinde karar alma ve kendi hayatlarının kontrolünü kendi ellerinde tutma gücüne sahip olması için atılacak adımlara; diğeri ise bu kararların hayata geçirileceği bir elverişli ortamın yaratılmasına, daha açık bir ifade ile cinsiyete dayalı ayrımcılığı yaratan kurumların ve yapıların dönüştürülmesine işaret eder.

Şekil 4. Güçlenme döngüsü

Bu karşılıklı ilişki, insani gelişme yaklaşımı içinde yer alan üç temel odağın yani; “insanlar”, “fırsatlar” ve “olanaklar” çerçevesinde kurgulanan bir sürdürülebilir insani gelişme anlayışının turizm alanındaki yansımalarını gösterir. Zira, insani gelişme

toplumsal eşitliğin ve insani zenginliğin sağlanmasına dayanan bir sürdürülebilir kalkınma anlayışıdır. Ekonomik refah bir kalkınma amacı değil insanların iyi hali için sadece bir araçtır. İnsanların kendilerini gerçekleştirmek, değer verdikleri hayatı özgürce

yaşayabilmek, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürmek için erişmesi gereken fırsatların yaratılması ve insanların sahip oldukları seçenekleri artırmak esastır (Bayrakçeken Tüzel, 2021). Sürdürülebilir turizm çerçevesi içinde güçlenme insani gelişme anlayışı çerçevesi ile örtüşen bir yaklaşım olarak yorumlanmalı ve korunmalıdır.

Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE) “kadınların güçlenmesi” terimini “kadınların kendi hayatları üzerinde güç ve kontrol sahibi olmalarını ve stratejik seçimler yapma yeteneklerini kazanmaları süreci” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, güçlenmenin mümkün olmasını sağlayacak farkındalığın ve hakların neler olduğunu gösteren beş unsur vurgulanır:

- Kadınların kendi değerinin farkında olması;
- Seçeneklere sahip olma ve bunlar arasında tercih yapma hakkı;
- Fırsatlara ve kaynaklara erişim hakkı;
- Ev içinde ve dışında kendi hayatlarını kontrol etme gücüne sahip olma hakkı;
- Ulusal ve uluslararası düzeyde daha adil bir toplumsal ve ekonomik düzen oluşturmak için toplumsal değişimin yönünü etkileme becerileri.

BM Turizm Örgütü’ne göre:

Turizm, özellikle küçük ve büyük ölçekli turizm ve misafirperverlikle ilgili işletmelerde iş sağlanması ve gelir getirici fırsatlar yoluyla kadınları birçok şekilde güçlendirebilir. Hem istihdam edilen hem de girişimci kadınların en yüksek paya sahip olduğu sektörlerden biri olarak turizm, kadınların potansiyellerini ortaya

çıkarmaları için bir araç olabilir. Kadınların toplumun her alanında tam olarak yer almalarına ve liderlik etmelerine yardımcı olabilir ve böylece SKA 5 ‘Tüm kadınlar ve kızlar için cinsiyet eşitliğini sağlama ve güçlenme’ye katkıda bulunabilir. (BM Turizm Örgütü, 2015)

Diğer yandan, araştırmalar kadınların güçlenmesi ile turizm arasındaki ilişkinin karmaşık bir ilişki olduğunu ortaya koyar. Kadınların turizm değerleri ile yakın ilişkisi turizm alanında yürütülen faaliyetlerin, doğrudan kadınların ve kendiliğinden olarak kadınların güçlenmesine sebep olacağı anlamına gelmez (Cole, 2018). Cole’un da belirttiği gibi kadınların gelir getirici aktivitelerde bulunması, istihdamı, girişimciliği vb. ekonomik kaynaklara erişimi sağlayan çalışmaların, her zaman ve toplumun farklı kesimlerinden olan her kadın için, güçlenme ve toplumsal cinsiyet eşitliklerinin ortadan kalkması ya da azalması gibi bir sonuç yaratmasını bekleyemeyiz (2018:133). Kadınların güçlenmesi hedefi, turizm uygulamalarının stratejik bir hedef olarak koyduğu ve eyleme geçirdiği somut adımlarla mümkün olabilir.

Aşağıdaki tablo, güçlenmenin ve güçlenme ile ilişkili standartların turizmi konu alan kalkınma müdahaleleri içinde nasıl anlam kazanacağını, stratejiler ve temel eylemler açısından ortaya koymaktadır. İlk sütunda güçlenme unsurunu, ikinci sütunda bunun hangi bağlamda hayata geçirilebileceği ve üçüncü sütunda da sürdürülebilir turizm, toplum temelli turizm ve yeşil destinasyon çalışmaları içinde hangi tür eylemlerde buna özen gösterilmesi gerektiği ele alınmaktadır.

Tablo 1. Sürdürülebilir turizmde kadınların güçlenmesi için stratejik hedefler ve eylem alanları

Kadınların güçlenmesi	Stratejik hedefler	Eylem
Kendi değerinin farkında olma	Pilot destinasyonun turizm değerleri ile ilgili öngörülerde, sunulan hizmet ve ürünlerin üretim sürecinde ve değer zincirinde kadınların katkıları açıkça belirtilmeli ve bu katkılar takdir edilmelidir.	Analiz çalışmalarında Değer zinciri analizlerinde İstisare süreçlerinde Her türlü iletişimde Destinasyon modelinin geliştirilmesinde
Seçeneklere sahip olma ve bunlar arasında tercih yapma	Kadınların bilgiye ve beceriye erişimleri sağlanmalı ve kendilerini geliştirmeleri için olanaklar tanınmalıdır. Kadınlar proje uygulamalarının pasif yararlanıcısı olarak görülmemeli; farklı seçenekler arasında tercih yapmalarına olanak sağlanmalıdır.	Tüm teknik ve mesleki eğitimlerde Atölye çalışmalarında Farkındalık eğitimlerinde Eğitim planlamalarında
Gelişim için elverişli ortamın yaratılması	Turizm girişimleri ve işletmeleri toplumsal cinsiyet eşitliğini bir prensip olarak benimsemelidir. Kadınlar için insana yakışır güvenli çalışma ortamları oluşturulmalıdır. Politikalarda ve programlarda cinsiyet, yaş, bedensel kapasite gibi farklılıklara dayalı olarak ortaya çıkan ilgi ve ihtiyaçlar gözetilmelidir. Turizmde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretilmemesi için çalışmalar yapılmalı ve eşitliği destekleme fırsatları tespit edilerek değerlendirilmelidir.	Savunuculuk ve iletişim süreçlerinde Politika üretimi ve istisare süreçlerinde Planlamalarda Program ve uygulamalarda Bütçelemelerde
Fırsatlara ve kaynaklara erişim hakkı	Kadınların gelire, karar alma süreçlerine, finansal hizmetlere, sosyal güvenliğe, mülk sahipliğine, işe ve mesleğe erişimi için olanaklar yaratılmalıdır. Bilgilendirici ve cesaretlendirici çalışmalar, eşitliği destekleyen ve ayrımcılığa karşı bir yaklaşım içinde hayata geçirilmelidir.	Finansal kaynaklara erişimle ve finansal hizmetlerden yararlanmayla ilgili çalışmalarda Finansal ve teknik destek sürecinde
Ev içinde ve dışında kendi hayatlarını kontrol etme gücüne sahip olma hakkı	Proje ve programların uygulanması ve geliştirilecek modeller kadınların ilgi, çıkar ve ihtiyaçlarını içermelidir.	Karar alma ve istisare süreçlerinde Analiz çalışmalarında Geri-bildirim ve toplumsal onay sürecinde
Daha eşitlikçi bir dünya için toplumsal değişimin yönünü etkileme	Hane düzeyindeki çalışmalardan kadın ve erkeğin birlikte yararlanmasını sağlayacak önlemler alınmalıdır (gelire erişim, sosyal güvenlik ve mülkiyet dahil olmak üzere). Turizm değerlerinin üretiminde, doğal ve kültürel mirasın korunmasında kadınların bilgisine ve deneyimine başvurulmalıdır	Turizm değerlerinin belirlenmesinde Kültürel değerlerin belirlenmesinde, korunmasında ve tanıtımında, geliştirilmesinde, üretiminde, Kapasite geliştirme çalışmalarında

Bu tablo içinde yer alan temel standartlar, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından uygulanan tüm kalkınma projelerinde öncelikli olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi yaklaşımını hayata geçirmek için gereken çerçeveyi sunar. Bu asgari adımlar her bir proje ya da program için çeşitlendirilmeli ve projenin ya da programın özgün uygulamaları ile yorumlanmalıdır.

2.6. Deneyim paylaşımı, dayanışma ve iş birliği

Hem araştırmalar, hem de proje uygulamaları, turizmde kadınların birbirleri ile dayanışma ve iş birliği içinde çalışma pratikleri geliştirdiklerinin farklı örneklerine yer vermekte; kamuda kadın çalışanların ve yöneticilerin kadınların güçlenmesi ve cinsiyet eşitliği konularında atılacak adımları desteklemek konusunda daha ilgili olduklarını ortaya koymakta; kadın yöneticilerin işletmelerinde cinsiyet eşitliğine ilişkin önlemleri alma konusunda daha istekli olduklarını göstermektedir (Bakas vd. 2018)13.

Bir destinasyonun gelişimine yönelik atılacak adımların başarıya ulaşması, güçlü bir yerel kalkınma ve toplum temelli sürdürülebilir turizm modeli çerçevesinde turizmin tüm tarafların yani kamu kuruluşları, özel sektör, yöre halkı ve turizm tüketicilerinin ortak bir anlayışı paylaşması ve bu anlayış içinde iş birliği geliştirmesi oldukça önemlidir (Türkeri ve Akyürek, 2021). Bu ortak anlayış ve iş birliğinin yukarıda açıklanan eşitlik, ayrımcılık karşıtlığı, katılımcılık, kapsayıcılık ve kadınların güçlenmesi yaklaşımlarını taşıması gerekir. Turizmde kadınların güçlenmesini sağlayacak en önemli araçlardan birisi de birbirinden öğrenme ve birlikte güçlenme olanaklarını yaratacak dayanışma biçimleridir. Turizmi odak alan kalkınma projeleri ve programları içinde kadınların güçlenmesi yönünde atılan adımların sürdürülebilir olması için bir ortaklaşma/dayanışma zemini oluşturulması önem taşır.

Turizm sektöründe yer alan kadınların deneyim paylaşımı ve dayanışma ilişkisi içinde olmalarının pek çok faydası vardır:

- Kadınların sektörde yer almasının sektöre yaptığı katkıyı görünür kılar.
- Sektörde farklı alanlarda çalışan kadınların karşılaştıkları zorlukların ortaya konulmasını ve paylaşılmasını, ortak sorunların tespit edilmesini ve birlikte çözüm üretilmesini sağlar.

- Ortak çözümleri için savunuculuk yapılmasını sağlar.
- Kadınların en çok yoğunlaştıkları; girmekte güçlük çektikleri, girmeleri uygun kabul edilmeyen alanların hangileri olduğunu yani cinsiyete dayalı yatay ve dikey ayrışmayı ortaya koyar.
- Çalışma koşullarının insana yakışır iş anlayışına uygun olup olmadığını ortaya koyar.
- İyi örneklerin ve başarılı uygulamaların bilinirliğini artırır.
- Sektörde yer alan kadınların sorunlarla başa çıkma yöntemlerini birbirlerine aktarmasını sağlar ve etkili yöntemlerin sistematik araçlara dönüşmesi için gerekli zemini oluşturur.
- Mentör sisteminin oluşmasını ve eşleşmeler yoluyla yapılandırılmış bir bilgi ve deneyim aktarımı sağlar.
- Farklı öğrenme fırsatlarının oluşturulmasını sağlar ve bu fırsatları erişilebilir kılar.
- Alana girmek isteyen diğer kadınlar için yol gösterici, model oluşturan ve cesaretlendirici bir etki yaratır.
- Turizmin farklı alanlarında çalışan, örneğin girişimci ya da işçi kadınlar için birbirlerinin koşullarını anlama ve ihtiyaçlarını gözetme olanağı yaratır.

13 Birgi'de yürütülen saha çalışmaları yerel ve yöreye göç etmiş kadınlar arasındaki yakın ilişki ve dayanışmayı örnekler.

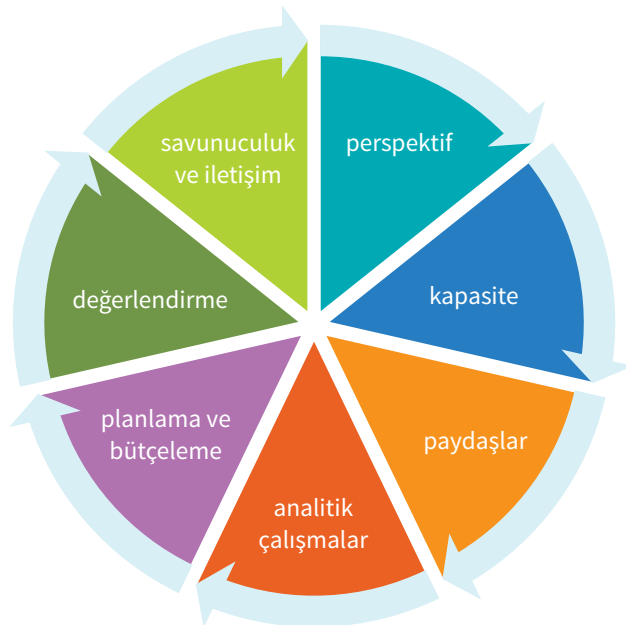
3. Turizm Projelerinde Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılmasına İlişkin Somut Adımlar

Turizm alanındaki kalkınma uygulamalarının 2. Bölüm’de belirtilen temel ilkeleri ve standartları hayata geçirebilmesi için gerekli araç, toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının ana akımlaştırılmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için planlama yaparken, politika geliştirirken, uygulamalar sırasında, hizmet üretirken, bütçeleme yaparken, iletişimde, izleme ve değerlendirme aşamalarında toplumsal cinsiyet perspektifini taşımak gerekir. “Ana akımlaştırma” yaklaşımı, bu gerekliliği yerine getirmeyi sağlayacak bir çerçeve sunar. Ana akımlaştırma uluslararası düzeyde kabul görmüş bir araçtır ve küresel taahhütlerin hayata geçirilmesini sağlar. Toplumsal cinsiyet Ana akımlaştırması 1997 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) tarafından şöyle tanımlanmıştır.

“Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma, bütün politik, ekonomik ve sosyal alanlarda kadınların ve erkeklerin ilgi ve deneyimlerini, politika ve programların tasarım, uygulama, izleme ve değerlendirilmesinin ayrılmaz bir parçası yapma stratejisidir. Bu stratejide amaçlanan kadınların ve erkeklerin eşit fayda sağlamaları ve

eşitsizliğin devam etmemesidir. Toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma, her alanda ve her düzeyde yasalar, politikalar ve programlar dahil her türlü planlanmış eylemin kadınlar ve erkekler açısından sonuçlarının ne olacağını değerlendirmek için yapılır. Nihai hedef toplumsal cinsiyet eşitliğidir. (ECOSOC, 1997)”

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması; toplumsal cinsiyet bakış açısı ve toplumsal cinsiyet analizinin; projelerin, politikaların ve programların, hazırlık, uygulama ve değerlendirme dâhil olmak üzere tüm sürecin evrelerine entegrasyonudur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması, bağımsız işleyen bir süreç olmayıp proje, program veya politika döngüsünün ayrılmaz bir parçasıdır (Niemanis, 2007). Ana akımlaştırma müdahalenin yönünün belirlenmesi, olası sosyo-kültürel sonuçların anlaşılması, risklerin yönetilmesi ve olanakların görülmesi açısından önemlidir. Bir proje program ya da politika için planlamadan uygulamaya, iletişimden uygulamanın değerlendirilmesine farklı aşamalarda toplumsal cinsiyet ana akımlaştırmasının aşağıda özetlenen temel adımları takip edilmelidir.

Şekil 5. Ana Akımlaştırma Adımları

(1) PERSPEKTİF

Toplumsal cinsiyete dayalı bir çerçevenin korunması için temel bir perspektifin taşınması

- Kalkınmada toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi perspektifinin öngördüğü biçimde kadınların projenin ana paydaşları olarak etkin ve etkili biçimde katılmasını ve tüm süreçlerde görünür olmasını sağlamak.
- Proje ya da program hedeflerinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına hizmet etmesi, cinsiyet körlüğünü ve eşitsizlikleri yeniden üreten alanlarda düzeltici hedefler belirlemek ve hedeflerin cinsiyet eşitliğinin kurulmasına ve güçlenmesine yönelik dönüşüme aracı olmasını sağlamak.

(2) KAPASİTE

İnsan gücü ve bilgi açısından gerekli kapasitenin sağlanması ve mevcut kapasitenin geliştirilmesi

- Müdahale alanında göre alan ekibin konuya ilişkin asgari hassasiyeti göstermesi ve ortak bir anlayış içinde hareket etmesi için danışmanlar da dahil olmak üzere tüm ekibin temel TCE konularını ve projenin uygulama alanına ilişkin konuları ele alan kapasite geliştirme çalışmaları (tartışma, sunum vb.) yürütülmesi. Bu bağlamda:
 - » Cinsiyet eşitliği stratejisi ve aktivite planının projenin başlangıcında, herhangi bir raporlama ya da saha çalışması yapılmadan önce yapılmalıdır.
 - » Bu çalışmalara bilgi ve perspektif sağlamalıdır.
 - » Bu çalışmanın sonuçlarının uzmanlar tarafından bilinmesi ve diğer analizlerde nasıl kullanılacağına anlaşılmaması için atölye ya da toplantılar düzenlenmelidir.

(Bkz. Ek 1 Toplumsal cinsiyete duyarlı kapasite geliştirme çalışmaları için asgari standartlar)

(3) PAYDAŞLAR

Turizm projelerinde çok çeşitli kurum ve kuruluşların paydaş olarak etkili olabildiği ve etkilenebildiğinin göz önünden bulundurulması ve ilgili paydaşların kapsayıcı bir anlayışla süreçlere dahililiyetinin sağlanması

- Paydaşları, karar alıcıları, doğrudan faydalanıcıları ve etkilenenleri belirlerken ve analiz ederken toplumsal cinsiyetin gözetilmesi.
- İlgili bakanlıklar (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı) ve Bakanlıklar içinde TCE birimleri/sorumluları alanda çalışan il müdürlükleri, kamusal toplumsal cinsiyet eşitliği mekanizması yerel yönetimlerin (valilik

ve belediye) ilgili birimleri/kurulları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör kuruluşları, akademik birimler, uzmanlar ve uzmanlık kuruluşları ile alanda veri sunan kuruluşların dahil edilmesi.

- Proje uygulama alanlarında faaliyet gösteren kadın örgütlerinin, üniversitelerin kadın çalışmaları ve cinsiyet eşitliği merkezlerinin ve bu alanda çalışmalar yürüten akademiklerin, belediye danışma merkezleri il sosyal hizmet göç idaresi vb. gibi ilgili kamu birimlerinin sürece katılımının sağlanması.
- Proje dahilinde danışma kurulları, odak grup çalışmaları, mevcut durum analizleri ve karar alma süreçlerinde ilgili kurumların temsilcileri arasında kadın ve erkek dengesinin kurulması.
- Proje ekibi içinde ve paydaşlar arasında Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışmalar yapan kişilerin de bulunması, bu kişilerin tespit edilmesi ve etkinlik düzeyinin bilinmesi.
- Paydaşların her birinin politikaların belirlenmesi, uygulanması, hedef gruplarla ilişkileri, savunuculuk, bilgi üretme, veri sağlama ve analiz açısından rolleri, finansal rolleri ve diğer destekler açısından etkilerinin değerlendirilmesi (Bkz Ek 3: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Paydaş Analizi Matrisi).

(4) ANALİZ

Kadın ve erkeklerin farklı ilgi, ihtiyaç ve ilişkilendirme biçimlerini ve proje ya da program uygulamalarının cinsiyete dayalı toplumsal yapı ve ilişkilere nasıl etkide bulunabileceğini ortaya koyabilecek analitik çalışmaların yürütülmesi

- Müdahale alanının kadınlar ve erkekler üzerinde yaratacağı farklı etkilerinin değerlendirilmesi
- Mevcut durum analizleri, paydaş analizleri ve diğer analizlerde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin anlaşılması ve bu ilişkilerin analizlere dahil edilmesi, ayrıştırılmış veri toplama ve mevcut verilerden yararlanma
- Kalkınma desteğinin sunulacağı bir destinasyonda yürütülecek analizlerin tümünün toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini taşıması
- Uygulama alanına ilişkin kurumsal yapıların ve mevzuatın toplumsal cinsiyet perspektifi ile analizi
- Saha da gerçekleştirilecek olan bir müdahalenin hem kadınlar ve erkekler açısından olumlu sonuçlar yaratacağından emin olmak için toplumsal cinsiyet analizleri yapılması
- Saha araştırmalarının ve analizlerinin sosyal bilimciler tarafından yürütülmesi ve bu sosyal bilimcilerin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi taşıması, toplumsal cinsiyet analizi konusunda bilgi ve deneyim sahibi olması

- Alanın uzmanlarının bilgi ve deneyimlerini, araştırmacının niteliklerini tanımlayan; araştırmanın amacı, süresi, hedef kitlesi, yaklaşımı ve yöntemini (anket ve mülakat, etnografik çalışma, araştırmacı sayısı, cinsiyeti, yeterliliği vb) içeren ve gözetilen bir saha araştırması formatı geliştirilmesi
- Yürütülen değer zinciri, paydaş analizi, mevcut durum analizi gibi tüm analizlerin cinsiyet eşitliği perspektifi taşıması
- Analizlerin gerektirdiği bilgiyi toplayabilmek için toplumsal cinsiyete duyarlı araştırma tekniklerinin bilinmesi ve kullanılması
- Her destinasyonda zaman kullanım araştırmaları, gelir, gelirin kullanımı, iş bölümü, karar alma, sağlığa, eğitime ve diğer sosyal olanaklara erişim gibi konuların kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı ele alınması
- Destinasyonda günlük zaman kullanımı çalışmaları ya da aktivite profili matrisi aracılığıyla
- yeniden üretici (ev içi bakım emeği) ve üretici emek biçimlerinin neler olduğu, kimin hangi işi ne kadar süre yürüttüğü konularında detaylı bilgi elde edilmesi; gelir, gelirin kullanımı, iş bölümü, karar alma, sağlığa, eğitime ve diğer sosyal olanaklara erişim gibi konuların kadınlar ve erkekler için ayrı ele alınması
- Destinasyondaki emek kullanma biçimleri, aile içi iş bölümü, karar alma biçimleri, finansal kaynaklara ve diğer kaynaklara erişim, gelire erişim, gelirin kullanımı gibi konuların analiz edilmesi, cinsiyete dayalı dezavantajların tespit edilmesi
- Kadınların emek kullanım biçimlerinin analizi, gelire ve finansal araçlara erişimde eşitsizliklerin tespiti ve ortadan kaldırılması için atılacak adımların tanımlanması, bu adımların sistematik ve kurumsal bağlama oturtulması,
- Turizm sektöründe kadınların hizmet ve ürün sağlama konusundaki rollerinin tespit edilmesi

Literatürde turizm alanında yürütülen analitik çalışmalarda ve turizm araştırmalarında ziyaretçiler açısından davranış kalıpları, motivasyon ve tüketim yaklaşımında cinsiyete dayalı farklılaşmalar; ev sahipleri açısından ürün ve hizmetlerin üretiminde cinsiyet ilişkilerinin etkileri; işletmeler açısından istihdam yapısı, ücretlendirme, aile içi iş bölümü ve ücretsiz aile işçiliği ve nihayet turizm açısından sürdürülebilir toplum temelli yaklaşımların önemi konularının ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Bkz: Figueroa-Domecq ve Segovia-Perez, 2020:255)

Figueroa-Domecq ve Segovia-Perez (2020) analitik çalışmalar için kapsamlı bir çerçeve oluşturacak bir sınırlama yapmakta ve turizm araştırmalarında cinsiyet eşitliğinin ele alınmasında aşağıdaki tabloda özetlenen üç ana boyut olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 2. Turizm Araştırmalarında Cinsiyet Eşitliği*

BOYUT	Temel araştırma soruları
Bireysel Seviye: Sosyalleşme, kişilik, kişinin kimliğinin inşası ve benlik algısı:	Turizm endüstrisinde kadınsı ve erkeksi kimliği tanımlayan içsel özellikler var mı? Seyahat ve eğlence konularını ele alırken kadınsı ve erkeksi kimlik hangi değer ve inançları içeriyor? Boş zaman perspektifinden bakıldığında cinsiyet benlik kavramını veya kişisel tatmini nasıl etkiler? Cinsiyet, bireysel turizm kararlarında veya analiz edilen spesifik turizm konularında ne gibi kısıtlamalara işaret ediyor? Cinsiyet kimliği yaşam döngüsündeki aşamalarla (çocukluk, gençlik, yaşlılık) bağlantılı mıdır?
Etkileşimsel Düzey: Kalıp yargılar, sosyal roller, beklenen davranış, bilişsel önyargılar	Erkekler ve kadınlar toplumsal cinsiyet rollerini nasıl içselleştirdiler? Turizmde sosyal etkileşim yoluyla cinsiyet rolleri nasıl yaratılır? Cinsiyet rolleri analize konu olan turizm meselesinde bireysel davranışı nasıl etkiliyor? Analiz edilen turizm konusunda başkalarıyla etkileşimde farklı davranışları tespit edebilir misiniz? Aile yapısı, turizmde cinsiyet rollerini nasıl tanımlıyor/ etkiliyor/belirliyor?
Kurumsal/ Sektörel Düzey: İnançlar, ideoloji, güç, kaynak dağılımı, kurumsal yapılanma, makro faktörler	Cinsiyet turizm endüstrisindeki iş olanaklarını, ücretleri ve çalışma koşullarını etkiler mi? Cinsiyet başarıyı nasıl etkiler? Turizm endüstrisinde ve araştırmaya konu olan turizm destinasyonunda iş olanaklarını, ücretleri ve çalışma koşullarını açısından cinsiyete dayalı farklılıklar nelerdir? Turizm endüstrisinde cinsiyete dayalı örgütlenmenin mevcut durumu ve önemi nedir? Turizm endüstrisinde hangi cinsiyetçi stereotipler oluşturulmuştur? Bu stereotipler turizmde kadın ve erkekler farklı yaklaşımların oluşmasına neden oluyor mu? Cinsiyet, turizm endüstrisinin sunduğu boş zaman etkinliklerini etkiler mi? Sosyokültürel faktörler (toplumda hakim olan cinsiyet algısı ve düzeni, yaş, aile yaşam döngüsü, eğitim ve benlik kavramı) seyahati belirler mi?
*Kaynak: Tablo: Figueroa-Domecq ve Segovia-Perez (2020: 259) çalışmasından yola çıkılarak hazırlanmıştır	

(5) PLANLAMA VE BÜTÇE

Bilgiye ve analize dayalı bir planlama içinde yukarıda belirtilen üç temel boyutta ele alınan temel konuların gözetildiği ve bu konulara ilişkin mevcut durumun bilinir olmasını sağlayan adımlar atılması

- Aşağıda sıralanan alanlar için planlamalar yaparken hem yörede yaşayanlar hem de ziyaretçiler yukarıda sıralanan her bir konuyu farklı biçimlerde etkileyeceklerini ya da bunlardan farklı biçimlerde etkilenebildiklerini göz önünde bulundurmak
 - » Turizm potansiyeli
 - » Turizm uygulamalarına ilişkin mevcut durum
 - » Mevcut ve yeni ürünler, üretim yöntemleri
 - » Mevcut pazarlama yaklaşımları ve olası yeni stratejiler
 - » Taşıma kapasitesi
 - » Mevcut ve yeni rotalar
 - » Koruma, koruma yaklaşımları ve kurumları
- Planlamalarda bireysel farklılıkları ve bu farklılıklardan kaynaklanan ihtiyaçları da gözetmek
- Bedensel kapasite, yaş, cinsiyet gibi farklılıkların ve toplumun bu farklılıklara atadığı anlamların ne olduğunu ve yukarıda sıralanan alanlar açısından nasıl sonuçlar yaratabileceğini gözeterek planlamalar yapmak
- İstihdam piyasasındaki mesleki ayrışmayı, kadınların karar alma süreçlerine katılımının düşük olmasını, cinsiyete dayalı kalıp yargılarla seyahat ve turizm ilişkisini ve en nihayetinde kadınlara yönelik şiddet konusunu göz önünde bulundurmak, bu konulardaki durumu değerlendirmek (EİGE, 2016:4)
- Bütçelerin, kaynak kullanımı ve yatırımları, politika müdahalelerinin toplumsal cinsiyet bakış açısı ile belirlenmesi
- Bütçe içinde özel bir kalem ayrılması
- Mevcut bütçe kalemleri içinde farklı ilgi ve ihtiyaçları gözeterek çalışmalar için kaynak ayrılması

(6) İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Atılan adımların etkinliğinin ve etkilerinin farklı aşamalarda ve farklı araçlarla değerlendirilmesi

- Proje ve programlarda sürecin ve elde edilen sonuçların etkinliğini, cinsiyet eşitliğine duyarlılığını, kapsayıcı ve katılımcı yaklaşımı ve ana akımlaştırma adımlarının ve perspektifin uygulanmasını izlemek için toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerin ve izleme ve değerlendirme yöntemlerinin kullanılması
- İşletmelerde toplumsal cinsiyet eşitliği ana akımlaştırma çalışmalarının uygulanması
- Turizm için özel olarak hazırlanmış cinsiyet eşitliği kriterleri ile değerlendirmeler yapılması¹⁴

(7) SAVUNUCULUK VE İLETİŞİM

Cinsiyet eşitliği için savunuculuk faaliyetlerinden bulunma, paydaşlarla görüşmeler, proje ekipleri ile ortak anlayış geliştirme çalışmaları, proje uygulama alanlarında cinsiyet eşitliği perspektifini açık ya da örtük biçimde taşıyan mesajların yaygınlaşması

- İletişim faaliyetlerinde, farkındalık ve kapasite geliştirme faaliyetlerinde, toplumla ve yerel topluluklarla temas edilen her durumda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek iletişim yaklaşımının benimsenmesi
- İyi örneklerin duyurulması ve yaygınlaştırılması için iletişim faaliyetlerinin yürütülmesi
- Kadın ve erkeklerin yaşam anlatılarına dayanan yerel tarih çalışmaları ile destinasyonun özgün niteliklerinin yaşam deneyimleri ile ele alınması

(Ayrıca bkz. EK 2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı ve Kapsayıcı Bir Etkinlik Planlamak İçin İpuçları ve UNDP Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi)

¹⁴ Değerlendirme sistemleri ile ilgili olarak bkz: <https://www.equalityintourism.org/>

4. Turizmde Kadın Emeği

Kalkınma amacı güden turizm projelerinde istihdam yaratmak, gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi ve yerel kalkınma ana hedeflerden arasında yer almaktadır. Diğer yandan turizm sektörü, “kadınların ücretli işe ulaşmasını ya da girişimci olarak bu sektörde yer almasını mümkün kılarak kadının güçlenmesi potansiyeline de sahiptir (Kaya, 2017:3).” Bu bağlamda, kadın istihdamının artırılması ve eşit istihdam yönündeki ulusal ve küresel hedeflerle yakından ilişkilidir. Turizmde emek kullanım biçimleri, ücretli ve ücretlendirmeyen emek, istihdam ve girişimcilik kadınların güçlenmesi perspektifiyle ve toplumsal cinsiyet açısından ele alınmalıdır. Turizm sektörü doğrudan ve dolaylı istihdam açısından kadınların emek kullanımına yer veren bir sektördür. Bu yönüyle turizm kadınların istihdama katılması, girişimcilik, gelir getirici faaliyetlerde bulunması ve ekonomik olarak güçlenmesi için bir olanaktır. Bu nedenle bu dokümanda kadın istihdamı ve girişimciliği ayrıca ele alınmaktadır.

4.1 Turizmde kadın istihdamı

Doğrudan istihdam kategorisi içinde sayabileceğimiz konaklama, yeme-içme, ulaştırma, acente işlemleri ve tur rehberliği hizmetleri gibi hizmetlerin, dolaylı istihdam kategorisinde yer alan ve turizm sektöründe ihtiyaç duyulan turistik hizmet ve ürünlerin üreticileri arasında kadınlar diğer sektörlere nazaran daha yoğun biçimde yer alır. Küresel turizm raporuna göre 2018 yılında dünyada turizm sektöründe çalışanların %54’ü kadınlardan oluşmaktadır (UNWTO, 2019: 32)¹⁵.

2013 yılında AB’de kadınlar seyahat acenteleri veya tur ve konaklama/yemek hizmetlerindeki işgücünün %50’sinden fazlasını ve hava taşımacılığı sektöründeki çalışanların %25’inden fazlasını temsil ediyordu (EIGE, 2016).

Turizm sektörü, “sadece doğrudan değil aynı zamanda, tarım, inşaat, imalat, el sanatları, finansal hizmetler veya bilgi ve iletişim teknolojileri gibi birçok farklı sektörde değer zinciri rolüyle her beceri seviyesinde iş imkânı yaratabilen bir sektördür” (Kaya, 2017:7). Bu anlamda yarattığı dolaylı istihdam ile hizmet sektörünü genişletmekte ve kadınların katılımına da olanak verecek bir nitelik taşımaktadır.

Turizm sektörü, konvansiyonel deniz turizminin ve büyük işletmelerin yanında; aile işletmelerinin ve küçük işletmelerin de faaliyet gösterdiği bir sektördür. Özellikle kırsal turizmde aile üretimi temel bir faaliyet alanıdır. Giderek artan bir ivme ile önem kazanan “sürdürülebilir turizm” anlayışı içinde, özellikle yörenin kültürüyle örülen bir turizm çeşidi olan kırsal turizmde, kadınların ana hizmet sağlayıcı konumunda oldukları, bu tip işletmelerde kadınların aile içi sorumluluklarının bir uzantısı olacak şekilde sıklıkla çalıştığı belirtilmektedir (Kaya, 2017:3-4). Diğer bir deyişle kadınlar büyük işletmelerde istihdam olanağına erkekler kadar erişemeseler de giderek artan alternatif turizm biçimleri ve kırsal turizm uygulamaları ile sektörde daha çok yer alacaklardır.

Turizm sektöründe kadın emeğine ilişkin literatür, kadınların bu alanda genellikle geleneksel ataerkil aile yapısı içinde, aile içi iş bölümünde üstlenmeleri beklenen rollerinin uzantısı olan üretim biçimlerini sürdürdüklerine dikkat çekmektedir (Ampumuza, 2010; Kaya, 2017; EIGE, 2016). Bu üretim biçimleri çoğunlukla bakım emeği ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle yemek, temizlik, misafir ağırlamak gibi bakım emeği gerektiren gündelik işler turizm sektöründeki kadınların temel emek kullanım biçimleridir. Turizmde kadınlar sıklıkla, kat hizmetleri, çamaşırhane, yiyecek-içecek bölümü, mutfak, biletleme, turist rehberliği, kabin memurluğu gibi alanlarda yer almaktadır (Çakır, Barakazı & Barakazı, 2017).

ILO ve BM Turizm Örgütü’ne göre, turizm sektöründeki kadınlar genellikle ev işlerinde ve aile bakımında cinsiyet ayrımcılığını taklit eden işlerde istihdam edilmektedir. Örneğin, otel ve konaklama sektöründeki bazı yöneticiler, ‘temizlik işleri yapan kadınların bu işi kendi evlerinde uzun yıllardır yaptıklarını ve son derece yetenekli çalışanlar olduklarını’ bildirmekte, erkek oda görevlilerinin daha az deneyime sahip olma eğiliminde olacaklarına ve kadın meslektaşlarına göre daha az verimli olacaklarına inanmaktadır (EIGE, 2016: 5).

Kadınların duygusal emeği, ev sahipliği, misafir ağırlama, anlaşmazlık çözümü (misafirlerin kendilerini rahat, güvende ve hoş karşılanmış hissetmelerini sağlamak) gibi sonuçlar doğuran soyut ve özellikle sürdürülebilir turizm destinasyonları için son derece önemli bir emek türüdür (Walter, 2011). Turizmin

¹⁵ Kadınların turizm sektöründe istihdam oranı Türkiye’de 2019 yılında %31,9’dur (Yetiş & Çalışkan 2020). Bu oran kadınların istihdama katılım oranları ile paralellik gösterir.

misafirperverlikle ilişkili olan etkinliklerinin yanında, özellikle kırsal turizmin yaygınlaşması ile, ev ekstenli üretim ile elde edilen yerel ürünlerin birer turizm değeri olarak ön plana çıkması kadınların bu sektördeki emek kullanımını artırmaktadır. Kaya (2017), kırsal turizmin son yıllarda yükselişte olan bir turizm türü olduğunu ve bu durumun daha fazla sayıda kadının hizmet sektörüne girmesi anlamına geldiğini ifade eder. Çelik Uğuz ve Topbaş (2016), kırsal turizmin yaygınlık kazanmaya başlaması ve kırsal turizmi desteklemeye yönelik projelerin artmasıyla kadınların kırsal turizmde giderek artan rollerine işaret etmektedir. Özellikle kırsal turizmde gıda ve tekstil gibi ürünlerin geleneksel üretimi bir turizm destinasyonu içerisinde yer bulabilmektedir (Köse, 2014).

Ne var ki aile işletmelerinde bu emek biçimi çoğunlukla ücretsiz aile işçiliği biçiminde kendini göstermektedir. Bu emek kullanım biçimi önemli bir ekonomik değer yaratmakla birlikte sosyal koruma, sigorta, emeklilik, sağlık hakları gibi faydalardan mahrum kalınmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bir destinasyondaki müdahalelerin, ücretsiz aile işçiliğini ya da kadınların görünmeyen emeğine dayalı üretimi artırması durumunda oluşacak risklerin insana yakışır iş ve güçlenme yaklaşımı ile ele alınması gerekir. Fidan ve Nam (2012) ise, özellikle kırsal turizmin gelişmesinde kadın emeğinin önemi anlamak için, daha geniş kapsamlı ve doğruluk payı iyi analiz edilmiş çalışmalara ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir.

Güncel tartışmalar içinde dijitalleşmenin çalışma yaşamı ve turizm işletmelerine ve yönetimine yönelik etkisi de bir başlık olarak ele alınmalıdır (bkz. Dedeoğlu, 2022). Zira yeşil ve dijital dönüşüm süreci çalışma biçimlerini önemli ölçüde değiştirecek olmanın yanında toplum temelli turizm anlayışı ile de yakından ilişkili ve uyumlu bir gelecek vizyonuna işaret etmektedir. Dedeoğlu, Antalya-Kaş ve Nevşehir’de faaliyette bulunan konaklama hizmetleri ile yaptığı araştırmaya dayanan çalışmasında dijitalleşmenin zayıf da olsa kadınların girişimcilik faaliyetlerini olumlu yönde etkilediğini ifade etmekte “Geleceğin işleri perspektifi ile yeni iş modellerinin küresel gelişmeler çerçevesinde katılımcı bir biçimde oluşturulması ve bu yeni iş modellerinin kadın dostu olarak tasarımı, uygulaması ve yaygınlaştırılması”nı stratejik bir yöntem olarak önermektedir (Dedeoğlu, 2022: 61).

Türkiye’de turizmde kadın emeğine ve istihdamına ilişkin bu durum, turizm projelerinin müdahalelerinde konunun dikkatle ele alınması gerektiğine işaret eder. Turizm giderek kalkınmanın önemli bir parçası olarak görülmektedir. Turizme yönelen kalkınma iş birlikleri insani gelişmenin temel niteliklerinden biri olan kapsayıcı ve eşitlikçi bir toplum düzeninin

kurulmasına hizmet etmelidir. Turizm sektörü büyük oranda kadın emeğine bağlı bir sektördür ve bu nedenle atılacak adımların kadınların emek kullanım biçimlerini gözetmesi büyük önem taşır.

4.2. Turizm Sektöründe Kadınların Emek Kullanımı ve Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler

Turizm, gelir getirici bir sektör olarak işsizliğe ve yoksulluğa karşı kalkınmanın önemli araçlarından biri olarak görülse de hizmet sektörünün diğer alanları gibi cinsiyete dayalı eşitsizliklerle örülüdür. Turizm sektöründe emeğin kadınlaşması ya da feminizasyonu yani giderek daha fazla sayıda kadının bu alanda çalışması küresel bir eğilimdir. Ne var ki, piyasa ekonomisinin diğer sektörlerinde olduğu gibi turizm sektöründe de kırılğan istihdam biçimlerinin yaygın olduğu, hizmet sektöründeki pek çok alan gibi ekonomik yaşama katılım ve çalışma hayatına ilişkin mevcut eşitsizliklerin sektörde yaşandığı görülmektedir. Avrupa Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Enstitüsünün turizm üzerine hazırladığı raporda da kadınların turizm sektöründe yüksek oranlarda istihdam edilmelerine karşılık, düşük beceri gerektiren, yarı zamanlı, geçici ve düşük ücretli işlerde yoğunlaştıkları belirtilmektedir. (EIGE, 2016)

Bu bağlamda, turizm sektöründe; kayıt dışı çalışma, güvencesiz, yarı zamanlı, düşük ücretli çalışma biçimleri, düşük örgütlenme düzeyi, ücret eşitsizlikleri, ücretsiz aile işçiliği, üretimin emek yoğun niteliği, sosyal güvence ve finansal kaynaklara erişimdeki sorunlar, yönetici ve karar alıcı pozisyonlarda düşük oranlarda temsil, bakım yükü gibi konular dikkat çekmektedir. Aile işletmelerinde ve küçük işletmelerin ağırlıkta olduğu turizm destinasyonlarında kadınlar başta olmak üzere aile üyelerinin yaygın olarak ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı bilinmektedir. Kadınlar ayrıca daha çok işlerde istihdam edilmektedir (12). Hem ILO hem de BM Turizm Örgütü’nün turizm alanındaki kadın istihdamı üzerine yaptığı çalışmalar, kadınların özellikle aile işletmelerinde (örneğin aile evlerindeki pansiyonlar) temizlik ve yemek pişirme gibi turizm sektöründe ücretsiz faaliyetlerde bulunma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır (EIGE, 2016: 5).

Turizmde yatay ve dikey ayrışma söz konusudur. Kadınlar bakım emeğinin uzantısı olan ve düşük vasıflı ve düşük ücretli alanlarda yoğunlaşırken; erkekler cinsiyet rolleri ile ilişkili, karar alan, bütçeyi yöneten ve fiziksel güç gerektiren alanlarda yer almaktadır. Kadınların istihdam oranlarının görece yüksek olduğu bir sektör olmasına karşın yönetici pozisyonlarda kadınların oranının erkeklerden düşük olması ise

dikey ayrışmaya işaret eder. Demirdelen ve Yazıt (2018) turizmdeki kadın yöneticilerle yapılan çeşitli araştırmaların, mesleki ilerlemede görünmez engeller olarak tanımlanabilecek cam tavan sendromunun turizmde yer alan kadınlar üzerindeki etkilerini ortaya koyduğunu ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Cole (2018) diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de yapısal eşitsizliklerin ücret eşitsizliklerinin, cam tavan, karar alma süreçlerine katılamama gibi dezavantajların var olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, turizm sektöründe çalışma yerinin yerleşim yerlerinden uzak olması ve çalışma saatlerinin uzunluğu nedeniyle çalışanlar iş yaşam dengesini kurmakta zorlanmaktadır. Geleneksel aile içi iş bölümünde bakım emeğini de büyük oranda üstlenen kadınlar için kariyerde ilerleme erkeklere göre daha zordur.

Diğer yandan turizm faaliyetinin yoğunlukla sezonluk bir çalışma biçimi olması, kırılgan istihdam nitelikleri göstermesi, güvencesiz, geçici, düşük ücretli çalışma biçimlerinin yaygın olması ele alınması gereken önemli eşitsizlik alanlarındandır.

Turizmde Kadın Küresel Raporu'na göre, sektörde çalışan kadınların önemli bir çoğunluğu kayıtsız işlerde ve güvencesiz olarak çalışmaktadır (UNWTO, 2019). Yine aynı rapora göre turizmde çalışan kadın işçiler düşük ücretli ve vasıfsız işlerde yoğunlaşmaktadır (UNWTO, 2019). Diğer yandan ücret eşitsizlikleri ekonominin diğer sektörlerine göre kadınların yoğunlukta olduğu bu çalışma biçimlerinde daha azdır. Ancak, ücret eşitsizlikleri kadınların yaygın olarak yer aldığı enformel çalışma biçimlerini ve ücretsiz aile işçiliğini içermediğinden, hesaplamalar mevcut durumu yansıtmamaktadır. Ayrıca, sektörde çalışan kadınların işte sürekliliği düşüktür ve/veya sektörde işgücü devir hızı kadın işgücünde daha yüksektir (Kaya, 2017:9).

Turizmde çalışan kadınların ortalama eğitim süresi de erkeklere göre %4,3 düşüktür. Kadın istihdamı daha düşük nitelikli, daha az eğitim gerektiren vasıfsız işlerde yoğunlaşmaktadır (Kaya, 2017:9; UNWTO, 2019:35). Bu durum kadınların kariyer fırsatlarından daha düşük oranlarda yararlanmalarına neden olmaktadır.

Turizm sektöründe sendikalaşma oranı genel olarak düşüktür. Kadınların örgütlenme düzeyleri ise erkeklerinkinden daha düşüktür. Konaklama ve eğlence işleri başlığı altında yer alan turizm sektöründe erkeklerin %4'ü kadınların %3'ü sendikalıdır. Ancak bu oran sadece kayıtlı işçiler üzerinden hesaplandığından ücretsiz aile işçiliği konumundaki kadınların durumunu yansıtmaz (Kaya, 2017:10).

Çalışma yaşamında cinsel taciz ve şiddet, kadınların karşılaştığı bir eşitsizlik göstergesidir. Turizm sektörü ve özellikle de otel işletmeleri çalışanların hem çalışma arkadaşları hem de müşterilerin tacizi ile karşı karşıya kalabildikleri bir sektördür ve kadınların erkeklerden çok daha fazla tacize maruz kaldığı bilinmektedir (Erkol Bayram & Ak, 2018; EIGE, 2016). Ancak bu durumun çözümü kadınların söz konusu alanda çalışmamaları değil, aksine işletmelerin gerekli stratejik yaklaşımı benimsemeleri ve önlemleri almalarıdır. Bu önlemler için ILO 190 sayılı sözleşmenin önerileri çerçevesinde hareket etmek ve bu sözleşmenin imzalanması için savunuculuk faaliyetlerinde bulunmak önemlidir.

Bu çerçeveden bakıldığında turizmin yarattığı değer in önemli bir kısmının kadınların ücretlendirilmeyen ve güvence altına alınmamış olan emeği tarafından yaratıldığı söylenebilir. Turizmde atılacak adımların, sektörün gelişmesi ve ekonomik büyümeye katkı adına söz konusu eşitsizlikleri yeniden üretmekten ve pekiştirmekten dikkatle kaçınması gerekir.

Diğer yandan turizm hem turizm uygulamaları içinde yer alan kadınları hem de destinasyonda yaşayan diğer kadınları etkiler. Cole (2018), sınırlı bir anlayışla ekonomik ilerleme, iyileşme, gelirin iyileşmesine odaklanan, emeğin değişim ve kullanım değeri arasında net bir ayrım yaparak ücretli ve ücretli olmayan emek arasındaki yapay ayırımı dayanan çalışmaların pek çok konuyu göz ardı ettiğini ifade eder. Bu konulardan biri kadınların turizmi kullanarak cinsiyete dayalı önyargıları ve kalıp yargıları nasıl değiştirdikleri, toplumsal değişimin yönünü belirleme konusunda nasıl öncü olabildikleri, kendi kaderini tayin edebilme yönünde nasıl güçlendikleridir. O halde turizm kadınlar için eşitsizliklerle dolu bir alan olmakla birlikte güçlenme ve eşitlik adına pek çok potansiyeli de barındırmaktadır. Bu potansiyelin ortaya çıkartılması turizm uygulamaları, proje ve planlamalarında söz konusu etkileri ne oranda gözetilebildiğine de bağlıdır.

Bu nedenle toplum temelli turizm uygulamaları, ilgili destinasyonda sadece turizm işletmeleri, rotalar, ürünler ve üreticilerle sınırlı bir çerçevede çalışmamalıdır. Toplum temelli turizm uygulamalarının destinasyon için oluşturacağı ekonomik, kültürel ve sosyal değişimin mevcut yapının bilindiği, risklerin ve fırsatların önceden göz önünde bulundurulduğu bir şekilde planlanması gerekir. Zira, sadece ekonomik büyümeye ve gelir artışına odaklanan dar bir kalkınma anlayışı içinde turizm uygulamalarına yön verecek olan şey turizme ilişkin potansiyel olurdu. Ancak sürdürülebilir toplum temelli turizm uygulamaları için sosyal, kültürel yapı ve doğal çevre, en az ekonomik gelişme kadar önem

taşıır. Burada cinsiyet ilişkileri, hem tüm sosyal kültürel ve ekonomik değişkenlerle bağlantılı bir ortak kesen alandır hem de toplumun kurucu niteliklerinden biridir. Turizm müdahaleleri söz konusu ilişkilerin analizine dayalı olarak, kimseyi geride bırakmama ve zarar vermeme ilkeleri çerçevesinde planlanmalıdır.

4.3. Turizmde Kadın Girişimciliği

Girişimcilik liberal ekonomilerde temel bir ekonomik faaliyet alanı ve büyümenin bir aracı olarak görülmüş ve 1980’li yıllardan sonra giderek genişleyen bir alan olmuş, kadınların girişimciliğe yönlendirilmesi bu süreçte hız kazanmıştır (Sallan Gül & Altından, 2016b: 1362). Türkiye’de kadın girişimciliği ise özellikle 1990’lı yıllardan itibaren kadınların istihdama katılımı ve yoksulluğun azaltılması için geçerli bir yöntem olarak görülmüş, bu yaklaşım kamu politikası içine dahil edilmiş, bu yönde kamusal destek programları, kalkınma projeleri hayata geçirilmiştir¹⁶ (Ecevit, 2007; Erkol Bayram, 2018; Sallan Gül & Altından 2016).

“...pek çok ülkede kadın istihdamı ve girişimciliği, özellikle üçüncü dünya ülkelerinde, kadınları yoksulluktan kurtarma ve güçlendirmede bir fırsat alanı olarak görülmüş, sunulmuş ve ev eksenli ve tarımsal üretim ağırlıklı girişimcilik alanları küçük kredilerle desteklenmiştir” (Sallan Gül & Altından 2016: 1365)

Ne var ki bu çalışmalar, girişimcilik ile gelir getirici faaliyet arasındaki ayrımı gözetmekte eksik kalmış, girişimciliği yoksullukla mücadelenin bir aracı olarak görmüşlerdir. Ecevit tarafından 2007 yılında gerçekleştirilen detaylı analiz kadın girişimciliğinin 1990’larda kadınların istihdam oranlarındaki hızlı düşüşe ve işsizlik oranlarındaki hızlı yükselişe bir çare ve hane gelirini artırarak yoksullukla mücadelede bir araç olarak görüldüğünü, yürütülen programların her zaman kadınların güçlenmesi anlayışını taşımadığını, daha ziyade ekonomik kalkınma için kadınların ana aktör olduğu bir yaklaşımın hâkim olduğunu ortaya koymaktadır.

Hanelerin refahını artırmayı ve yoksulluğun azaltılmasını hedefleyen programlar ve projeler söz konusu olduğunda, bunların genellikle, tam ve doyurucu bir iş geliştirme perspektifinin bulunmadığı “gelir getirici projeler” başlığı altında toplanabilecek uygulamalar olduğu görülmektedir. Buna karşılık, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve verimlilik artışını hedefleyen programlar ve projeler, kadınlara yönelik olarak daha profesyonel iş geliştirme çabalarını öngörmektedir. (Ecevit 2007: 40)

Sallan Gül ve Altından, mikro kredi gibi yoksul kadınlara yönelik girişimcilik desteklerinin, sosyal korumadan yoksun ve kayıt dışı işlerin artma riskini taşıdığını belirtmektedir. Ayrıca, kadın girişimciliği, erkek girişimciliğinden farklı olarak, kalkınma açısından araçsal bir perspektif ile ele alındığını ifade etmektedir (2016:1365). Girişimciliğin yoksullukla mücadeledeki etkisi girişimcinin, çevresi için yarattığı istihdam ve gelir getirici faaliyetler çerçevesi ile sınırlıdır. Girişimcilik büyüme temelli ekonomik yaklaşımlar açısından ve makro ekonomik hedefler çerçevesinde anlamlı bir araç olmakla birlikte yoksulluğun azaltılması stratejileri açısından dikkatle değerlendirilmelidir.

Oysa “kâr amaçlı işletme kurma, büyütme, yeni bir ürün ve hizmet oluşturma sürecini” içeren ve literatürde “organizasyonel bir davranış” olarak nitelenen (Erkol Bayram, 2018: 58) girişimcilik, kişisel, sosyal, çevresel ve ekonomik niteliklerin bir arada bulunduğu durumda ortaya çıkan bir eğilimdir.

Girişimcilik bireysel, sosyal, kültürel bağlamları olan bir faaliyet alanıdır ve “girişimciliğin toplumsal bağlamı, girişimciliği toplumsal cinsiyet boyutlarıyla ele almayı gerekli kılar” (Sallan Gül&Altından 2016: 1364). Bu bağlamda girişimcilik ile ilişkili kalkınma müdahaleleri, politika ve uygulamaları kadınların özgün koşulları, sosyal güvenceden yoksun olma, finansal kaynaklara erişimde yaşanan cinsiyete dayalı farklılaşmalar ve zorluklar, ev içi sorumluluklar ve bakım yükü, üretim ve yeniden üretim ilişkileri, cinsiyetler arası güç ilişkileri, aile içi iş bölümü, gelir getirme, değişimin yaratacağı ataerkil çatışmalar ve etkiler göz önünde bulundurularak tasarlanmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

16 Türkiye’de kadın girişimciliği alanında 2007 yılına kadar yürütülen çalışmalar, kurumsal yapılar, proje ve programların etki değerlendirmesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Ecevit, Y. (2007)

Kutu 1. Türkiye’de Kadın Girişimciliği ile İlgili Politika Geliştirme ve Uygulama için Öneriler

- Toplumsal cinsiyet yaklaşımı kadınların güçlenmesini veya statülerinin iyileşmesini öngören bütün projeler için olmazsa olmaz bir koşuldur. Toplumsal cinsiyet yaklaşımının olmayışı, projelerde yer alan kuruluşları, kadınların güçlenmesi hedefini, verimliliğin artırılması ve yoksulluğun azaltılması gibi başka hedeflere tabi kılmaya yöneltebilir. Kadınların güçlenmesinin bir proje hedefi olarak açıkça dile getirildiği durumlarda bile, onların ‘pratik’ ve ‘stratejik’ gereksinimlerine ilişkin sınırlı anlayış, projedeki başarının da sınırlı olması ile sonuçlanacaktır.
- Kadın girişimciler türdeş bir grup değildir; eğitimleri, beceri düzeyleri ve deneyimleri farklı olabilir. Yaşam döngüsünün farklı aşamalarında olabilirler ve ihtiyaçları farklı olabilir. Girişimciliğin şekli ve büyüklüğü birbirinden çok farklı olabilir. Uygulanan programlar ön kabullerle hareket etmemeli, kadınları türdeş bir grup olarak kategorize etmemeli ve söz edilen bu farklılıklara özen göstermelidir
- Kadınlar, iş çevresiyle ilişkiler geliştirmek, kamusal kuruluşlardaki yetkililere ve iş örgütlerine yönelik taleplerini belirlemek için iş ve mesleklerle ilgili örgütlere katılmalıdırlar. Bu örgütler kadınlara ait yeni işlerde yönlendiricilik ve destek sağlayarak sürekli bir hizmet döngüsü yaratabilir.
- İşle ilgili fikirler kadınlardan geldiğinde ve kadınlar destek programları bağlamında yapılan pazar araştırmalarına, ürün geliştirme çalışmalarına ve örgütlenme süreçlerine katıldıklarında, bu programların sürdürülebilir işler yaratmada ve kadınları güçlendirmede daha başarılı oldukları görülmektedir.
- Dolayısıyla, kadınlara toplu halde düşünüp kendi iş fikirlerini geliştirmelerine imkân verecek zaman ve mekânlar sağlanmalıdır.
- Programların ve projelerin öncelikli hedefi gelir yaratılması değil, iş geliştirme veya kendi hesabına çalışma olmalıdır. Programların odak noktasını iş geliştirme oluşturmalıdır. Bu iş geliştirme; ürün seçimi, piyasa araştırması, süreç analizi, maliyet analizi ve finansal kaynakların sağlanması dahil eksiksiz ve iyi tasarlanmış bir süreç planlaması içermelidir. Kadınların, evlerinin dışında uygun bir ekonomik etkinliğe katılmada genellikle tek bir şansları vardır ve bu şansın da iyi kullanılması gerekir. Kadınlar, pazarlanamayacak ürünler üretmeye, gelip geçici pazarlama-satış kanallarına bağımlı olmaya, zaten doymuş pazarlara yönelmeye ve irrasyonel ve/veya maliyet etkin olmayan üretim organizasyonlarına özendirilmemelidir.
- Kadınların girişimciliği konusu, yeni girişimciler yaratılmasına indirgenmemeli, mevcut kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların giderilmesi hedefini de kapsamalıdır. Kadınların sahip oldukları mevcut işletmeler ve bunların genişleme sürecinde karşılaştıkları sorunlara daha fazla odaklanılması, yoksullukla mücadele perspektifinden uzaklaşıp konuya ilişkin daha geniş bir görüşün benimsenmesine olanak sağlayacaktır.

Kaynak: Yıldız Ecevit (2007) Türkiye’de kadın girişimciliğine eleştirel bir yaklaşım, Ankara: ILO.

Turizm sektörü, özellikle kadın girişimciliğinin yöneldiği alanlardan biridir ve bazı özgün niteliklere sahiptir. Turizmde girişimcilik alanında yürütülen çalışmalar bu nitelikleri göz önüne alan araştırmalar, eğitim planlamaları, mevcut durum analizleri ve cinsiyet analizleri ile desteklenmelidir.

Kutu 2. Turizm Girişimcisinin Özellikleri

Turizm girişimcisi diğer girişimcilik alanlarından farklı olarak birtakım özel koşullarla karşı karşıyadır:

- Turizm bir hizmet sunumudur ve başarı şansını yatırımı gerçekleştirmeden test etmek mümkün değildir.
- Turizm hizmete dayalı bir yönetim anlayışını gerektirir.
- Turizm girişimciliği, mal satılan girişimlere göre mevsimsel dalgalanmaları daha dikkatli ve etkin bir şekilde ele almak durumundadır.
- Hizmet sektörünün yapısı gereği üretildiği yerde tüketilmesi zorunluluğu turizm girişimciliğinin daha fazla belirsizlikle karşılaşması ve kendi çevresel kontrolünün daha az olması sonucunu doğurmaktadır.
- Turizm sektörünün sunmuş olduğu birçok tarihi, kültürel ve doğal mekanların kontrolünün devlet kurumlarında olması, diğer girişimcilik alanlarına kıyasla serbest piyasa şartlarında hareket edilmesini kısıtlamaktadır.

Kaynak: Soylu A. ve Ceylan S., Turizm Girişimciliği: Kavram ve Literatür, ISAS 2019, Ankara, Türkiye

Turizm girişimciliği; mevsimsel bir nitelik taşıması, politik ve ekonomik dalgalanmalardan doğrudan etkilenmesi, finansal olanaklara erişimin zorluğu, kadınlara verilen mikro kredinin turizm sektörünün ihtiyaçları için çok düşük kalması gibi nedenlerle önemli riskler taşır (Altından & Sallan Gül, 2016). Literatürde özellikle kırsal turizm ve sürdürülebilir turizmde kadınların kendi adına kurdukları işletmelerde küçük girişimci kategorisinde değerlendirilebilecek gelir getirici faaliyetlerde bulunduğu ele alınmaktadır (Boyacıoğlu, 2014). Kadınların girişimcilik alanına teşvik edilmesi; ve girişimciliğin gelir getirici bir aktivite, yoksullukla mücadelenin bir aracı ve kadın istihdamını artırmanın bir yolu olarak görülmesi ile yakından ilişkilidir. Ne var ki girişimcilik alanı çok çeşitli risklerle ve kırılganlıklarla doludur. Kadınların girişimciliğini destekleyen politika, program ve projelerin başarılı olabilmesi için “kadın girişimcilerin demografik özelliklerini, karşılaştıkları engelleri, çalışma koşullarını, yönetim biçimlerini, işlerini kurma ve geliştirme stratejilerini, gelecek yönelimlerini ve örgütsel ve çevresel fırsatları değerlendirme potansiyellerini bilmek” gerektiğine işaret edilmektedir (Soysal 2010: 73). Zira kadın girişimciler ile erkek girişimciler arasında yer alan bariz farklılıklar bu alanda pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalar kadın girişimcilerin aşağıdaki listede özetlenen pek çok özelliğini ortaya koyar¹⁷:

- Çoğunlukla kayıt dışı ekonomide yer alırlar.
- Daha kolay girilen ve daha az sermaye ve donanım gerektiren alanlarda yoğunlaşır ve genellikle hizmet sektöründe, eğitim, danışmanlık, halkla ilişkiler, sağlık, temizlik, gıda, hazır giyim, turizm ve sigortacılık alanlarında yer alırlar.

- Erkeklerle karşılaştırıldığında, özellikle turizm alanındaki gelişmelere ilişkin süreçleri daha fazla ciddiye alır ve daha çok inanırlar. Diğer yandan daha az risk almaktadırlar, daha temkinlidirler ve daha çok sosyal desteğe ihtiyaç duyarlar.
- İşletmelerinin devamlılığı konusunda erkeklere göre daha kararlıdırlar ve çalıştıkları konuyu daha fazla benimser ve kişiselleştirirler (ev içi hizmet anlayışının kamusal taşıması ile ilgili bkz: Altından ve Sallan Gül, 2016a: sayfa 127).
- İşlerini daha çok yalnız başlarına kurmakta ve başlangıç sermayelerini genellikle ailelerinden almaktadırlar. Kamusal desteklerden yararlanma düzeyleri düşüktür. Buna karşılık iş birliği ve birlikte çalışma becerileri de yüksektir (özellikle kırsal alanda İMECE geleneği kadınların birlikte çalışma deneyimini gösterir).
- Gelir elde etme gibi ekonomik nedenlerin yanında kendini gerçekleştirme, üretme, ekonomik bağımsızlığını kazanma gibi kişisel motivasyonları yüksektir. Yoksul kadınlar açısından aileye daha çok gelir getirme isteği ve istedikleri halde iş bulamama durumu, kentli ve eğitilmiş kadınlar açısından kendilerini gerçekleştirme, istedikleri alanda çalışma, üretme gibi kişisel motifler girişimciliğe yönelmeye neden olur.
- Sürecin başında etkin biçimde yer alırken, kimi zaman işin ilerlemesiyle birlikte süreci erkek akrabaya devredebilmektedirler.
- Kadınların uzlaşmacı, sabırlı, bilmediği hususlarda yardım almaktan çekinmeyen, önsezilerine güvenen, hümanist ve demokratik bir karakterde oldukları tespit edilmiştir.
- Kardan çok sosyal itibara önem verirler.

¹⁷ Bu özet çerçeveye ilişkin detaylı bilgi ve literatür taraması için bkz Ecevit, (2007); Soysal, (2010); Fidan&Nam (2012); Erkol Bayram (2018); Altından&Sallan Gül (2016a); Sallan Gül&Altından (2016b)

- Beklentilerini düşük tutar ve böylece hayal kırıklıklarını önlerler.
- Güçlü yönetsel becerilere sahiptirler ve otoriter bir yönetim tarzındansa takım çalışmasını ve personel eğitimini destekleyen bütüncül bir yaklaşım izlerler.
- Dinamik, bağımsız, amaç yönelimli, kedine güvenli, cesaretli ve kararlıdır.
- Değişime yönelik olarak ve ziyaretçilerle ilişkiler açısından daha uyumludurlar. İşin yapısına daha kolay uyum sağlayabilmekte, yeniliklere açık bir tavır sergilemekte ve kararlarını erkeklere oranla daha kolay değiştirebilmektedirler.
- İletişim becerileri güçlüdür, ziyaretçilerin talep ve isteklerini daha iyi değerlendirip, yenilikçi fikirleri çevirebilirler. Müşterilerini misafirleri olarak görür, daha samimi ilişkiler kurarlar.
- Kadın girişimciler kadınlar için istihdam olanağı yaratırlar.

Girişimcilik sadece sektörün ihtiyaçları ve piyasa koşulları ile belirlenen bir alan değildir, bireysel ve sosyal belirleyicilere de sahiptir. Bu nedenle girişimcilik, turizm ve kalkınma ilişkisinde sadece sınırlı bir yer alır. Zira turizm girişimcileri arasında en çok karşılaşılan konulardan biri de özellikle küçük girişimlerin bir yatırım ve ekonomik faaliyet olmasının yanında, kimi zaman da bundan daha öncelikli olarak bir yaşam alanı ve yaşam biçimi seçmekle yakından ilişkili olduğudur.

Turizm girişimcileri farklı bir yaşam biçimi arayışı içindedir. Destinasyona ya bu amaçla giderler ya da halihazırda orada yaşamaktadırlar. Motivasyonları daha çok kaliteli yaşam ve yerel çevre üzerinde merkezileşmektedir. Dolayısıyla diğer girişimciler gibi öncelikli olarak kâr amacı güderek hareket etmezler. Özellikle küçük turizm işletmecileri, bilinçli olarak, yaşam biçimi seçimi ve bağımsızlık algıları lehine ekonomik ve ticari büyüme fırsatlarını reddetmektedirler (Soylu ve Ceylan, 2019:29).

Bu durum, özellikle kırsal turizmde ve alternatif turizm destinasyonlarında hem yerli topluluklar hem de göç ile gelen ve çoğunluğunu sermaye sahibi kentlilerin oluşturduğu kitle için geçerlidir. Bir destinasyondaki girişimciliğin çerçevesini anlamak açısından turizm girişimcilerinin motivasyonunu anlamak, bu motivasyonun destinasyonun mevcut sosyal dokusu üzerinde yaratacağı etkiyi analiz etmenin önemi vardır. Destinasyonda meydana gelen değişim, büyük ölçüde kentli sermaye sahiplerinden oluşması beklenen girişimcileri çekmenin yanı sıra, yerel halkın ekonomik gelişime katılımını ve yaratılan faydalardan faydalanmasını sağlamalıdır. Ayrıca bu değişim, toplumsal uyum ve barışın desteklenmesine de katkıda bulunmalıdır.

Diğer yandan Erkol Bayram (2018), özellikle kırsal turizm alanında faaliyet gösteren kadın girişimcilerin, “Bölge halkı tarafından kadınların üretim faaliyetlerinin yeterince dikkate alınmaması, yöreye özgün bir girişimcilik anlayışından ziyade; kentsel nitelikte bir girişimcilik anlayışının benimsenmesi, kadınların genelde toplumsal inanç yargıları içinde hapsolmuş kimliği ile aktif bir turizm girişimcisi olarak kabul edilmemesi” gibi nedenlerle çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ifade eder. Erkol Bayram’ın (2018) dikkatimizi çektiği bu sorunlar turizm alanında gerçekleştirilen kalkınma projelerinde de sıklıkla gündeme gelmektedir. Bir kırsal turizm destinasyonunda yerli halktan ziyade yöreye göç etmiş, finansal ve kültürel sermaye sahibi kentlilerin girişimcilik faaliyetlerinde ve yöredeki turizm atılımında ana rolleri üstlendikleri, yerelin niteliklerinin ana taşıyıcıları olan halkın emek gücü haline geldiği ya da göç ettiği durumlar söz konusu olabilmektedir.

Soylu ve Ceylan (2019) yaptıkları literatür araştırmasında turizm sektöründe yer alan girişimcilerin işin nitelikleri ve yenilikçilik konularında desteklenmesine, iletişim becerileri, işle ilgili spesifik yetenekler, girişkenlik, müşteri hizmetleri becerileri gibi becerilerin geliştirilmesine gerek olduğunu ifade etmektedirler. Araştırmalar ayrıca kadınların en çok “teşvik” ve “cesaretlendirilme”ye ve yol göstericiliğe ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır (Fidan ve Nam 2012).

“Turizmde kadın girişimcilerin sahip olduğu işletmelerin büyük çoğunluğu aile işletmeleri”dir (Altından ve Sallan Gül, 2016: 129). Turizm işletmelerinin ve özellikle küçük işletme sahiplerinin özel yaşamları ile yakından ilişkili olduğu, bir aile işletmesi niteliği taşıması (Soylu ve Ceylan: 2019), dolayısıyla cinsiyete dayalı iş bölümünün işletme düzeyinde de sürmesi nedeniyle, kadın ve erkeklerin emek kullanım biçimlerinin cinsiyet rejiminin nitelikleri tarafından belirlenmesi olasıdır. Özellikle ataerkil aile yapısına sahip ailelerdeki kadınların ve kız çocuklarının emek kullanımının “tabi (bağımlı)”, gelire ve karar alıcı mekanizmalara erişimlerinin “sınırlı” olduğu gözlenebilir. Kadınların ana sorumluluklarının evleri ve aileleri olduğuna dair sosyal ve kültürel değerler; finansal kaynaklara erişimde kadınların yaşadığı zorluklar, bilgi ve deneyim eksikliği; finansal desteklerin sınırlı olması, sadece belirli alanlarda ve küçük miktarlarda desteklerin sağlanması; turizmde kadın girişimciliğini destekleyecek eğitim olanaklarının olmaması; kadın rol modelin az sayıda olması ya da olmaması kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunlar arasındadır.

Dolayısıyla turizmde girişimcilik alanında yapılacak olan müdahalelerde mevcut durum analizlerinin söz konusu destinasyondaki emek kullanma biçimleri, aile içi iş bölümü, karar alma biçimleri, finansal kaynaklara ve diğer kaynaklara erişim, gelire erişim, gelirin kullanımı gibi konuları içermesi gerekir.

Girişimcilik alanı da çalışma yaşamının ve piyasa ekonomisinin toplumsal cinsiyet eşitliği kaynaklı pek çok eşitsizliği beraberinde getirir. Turizmde kadın girişimciliğinde cinsiyete dayalı sektörel ayrışma ve tedarik zinciri süreçlerinde erkek egemen sektörlerle ilişkilerde cinsiyete dayalı/cinsiyet kaynaklı ayrımcı yaklaşımlara maruz kalma gibi sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet bakış açısı, uzmanlık bilgisi ve analizi, alanda gerçekleştirilecek olan çalışmalara eşlik etmelidir. Böylelikle mevcut eşitsizlikleri yeniden üretmek ve pekiştirmek tehlikesine düşmekten kaçınmak, ayrımcılığı önlemek, cinsiyete dayalı dezavantajları ortadan kaldırmak ve kimseyi bırakmama ilkesi içinde hareket etmek mümkün olabilir.

Diğer taraftan, özellikle başarılı kadın girişimciler kişisel, ekonomik ve sosyal alanda önemli kazanımlar yaratmaktadır. Bu kazanımlar

- Kendine güven, kendini değerli görme ve toplum içinde değer kazanma ve cesaretlenme, ailede karar alma süreçlerine daha eşit katılım gibi kişisel kazanımlar;
- Ekonomik bağımsızlık, sağlık ve emeklilik güvencesi gibi sosyal;
- Hemcinslerine istihdam olanağı sağlama ile kadın istihdamının artması, rol model olma ile kadın girişimciliğinin artması gibi ekonomik kazanımlar;
- Kamusal alanda karar verici ve lider konumunda kadınların yer alması ile toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair daha eşitlikçi bir yaklaşımın gelişmesi ile ilgili olarak politik kazanımlar (Erkol Bayram, 2018).

Sonuç

Sürdürülebilir Turizmde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği için bir “Stratejik Çerçeve” ortaya koymayı hedefleyen bu çalışma, toplum temelli ve sürdürülebilir turizm yaklaşımının toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı ile bütünleşmiş olan yapısını çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır. Bu çalışma, turizm uygulamalarında bu bütüncül yaklaşımın hayata geçirilmesi için temel standartlara ilişkin bilgi verir. Bu standartların bir proje ya da program uygulaması içinde yedi temel adımda nasıl gözetileceğine ilişkin somut öneriler vermektedir.

1. Genel yaklaşım ve perspektif,
2. Kapasite,
3. Paydaşlar,
4. Analitik çalışmalar,
5. Bütçe ayrılması
6. İzleme ve değerlendirme
7. Savunuculuk ve iletişim)

Ayrıca, eğitim ve kapasite geliştirme çalışmalarında gözetilmesi gereken temel standartlar ile etkinliklerin düzenlenmesinde ana akımlaştırma adımlarına ilişkin ip uçları ek araçlar olarak sunulmaktadır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu pratik ve stratejik çerçeve ile faaliyetleri gözden geçirilen Sürdürülebilir Enerji Temelli Turizm Uygulama Merkezi Projesi (SENTRUM) örnek olarak yer almaktadır. Proje faaliyetleri toplumsal cinsiyet bakış açısı ile yorumlanarak atılacak adımlara ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

Sürdürülebilir toplum temelli turizm çalışmalarının ayrılmaz bir parçası olması gereken toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının hayata geçirilmesi için proje ekipleri tarafından proje başlangıç süreci içinde atılması gereken bazı adımlar vardır. Bu çalışmanın ortaya koyduğu çerçeveden ve sunduğu önceliklerden yararlanarak kapasite geliştirme çalışmalarının hayata geçirilmesi ve bir ortak yaklaşım geliştirilmesi planlama ve uygulama süreçlerine ışık tutar. Mevcut doküman, toplantılar ve atölye çalışmaları yapılarak bir proje uygulamasının somut adımları içinde eşitlikçi ve kapsayıcı yaklaşımların gelişmesi ve benimsenmesi için bir tartışma zemini hazırlar.

Referanslar

- Altından, Y & Sallan Gül, S (2016) “Türkiye’de kadın girişimcilerin risk deneyimleri”, Tematik yazılar, Toplum ve Demokrasi, 10 (21), Ocak-Haziran 2016, s. 115-131
- Bakas, F.E., & C. Costa, M. Durão, I. Carvalho and Z. Breda (2018) ‘An Uneasy Truth?': Female Tourism Managers and Organizational Gender Equality Measures in Portugal Gender Equality and Tourism Beyond Empowerment, içinde, Der: Stroma Cole, CABI, UK, USA
- Bayrakçı Tüzel, G. (2021) BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE 2030 GÜNDEMİ: İYİ NİYETLİ ÜTOPYA, 21. Yüzyılda Kalkınmaya Yeniden Bakış, Nobel yayınları, Ankara, s. 449-474,
- Christine Ampumuza (2010) Women Empowerment through Community-based and Rural Tourism: An Actor-network Perspective, Department of Tourism, Kabale University, P.O Box 317, Kabale
- Cole (2018) Beyond Empowerment,) Gender Equality and Tourism Beyond Empowerment, içinde, Der: Stroma Cole, CABI, UK, USA
- Dedeoğlu, S. (2022) Kadın Dostu Dijital Yol: Türkiye’de Turizm ve İmalat Sektörlerinde Dijitalleşme ve Kadın İş Gücü Araştırması Raporu, UNDP Türkiye, Ankara.
- Ebru Z. BOYACIOĞLU 2014 Kırsal Turizmde Kadın Girişimciliği: Edirne Örneği, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, International Journal of Social and Economic Sciences 4 (2): 82-90, 2014ISSN: 1307-1149, E-ISSN: 2146-0086
- Ecevit Y (2021) Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Temel Kavramlar, Eşitlik Politikaları ve Mücadeleleri, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II, Eğitim Materyali. Ceid Yayınları, Ankara
- Ecevit, Yıldız (2007) Türkiye’de kadın girişimciliğine eleştirel bir yaklaşım [ILO Office in Turkey]. - Ankara: ILO, 2007 72 s.
- ECOSOC, (1997) A/52/23 COORDINATION OF THE POLICIES AND ACTIVITIES OF THE SPECIALIZED AGENCIES AND OTHER BODIES OF THE UNITED NATIONS SYSTEM, A. Mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system. <https://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/ECOSOCAC1997.2.PDF>
- EIGE-European Institute for Gender Equality (2016) Gender and Energy, Vilnius, Lithuania
- EIGE-European Institute for Gender Equality (2016), Gender in Tourism, Publications Office of the European Union, Luxembourg
- Erkol Bayram, G. & S. Ak (2018)” Turizm sektöründe Cinsel Taciz ve Kadın”, Turizm ve kadın, G Erkol Bayram vd. (ed.), Detay yayıncılık, Ankara
- Evrensel Tasarım İlkeleri: <https://universaldesign.ie/about-universal-design/the-7-principles>
- Ferguson, L. (2018) Gender Equality and Tourism: The Global Policy Context, Gender Equality and Tourism Beyond Empowerment, içinde, Der: Stroma Cole, CABI, UK, USA
- Figueroa-Domecq ve Segovia-Perez (2020) Application of a gender perspective in tourism research: a theoretical and practical approach, Journal of Tourism Analysis: Revista de Analisis Turístico Vol. 27 No. 2, 2020 pp. 251-270 Emerald Publishing Limited 2254-0644 DOI 10.1108/JTA-02-2019-0009.
- Gail Karlsson Rose Mensah Kuttin (2013)”Cinsiyet eşitliği, Sürdürülebilir Enerji ve İklim değişikliği”, Güçlü Sinerjiler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Ekonomik Kalkınma ve Çevresel Sürdürülebilirlik
- Kurtoğlu, A. (Der.) (2015). Hak temelli izleme ve değerlendirme ve toplumsal cinsiyet ana akımlaştırması, Ankara: CEİD Yayınları, No:2 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/92>;

- Nelson, Gayle (2015) GENDER RESPONSIVE NATIONAL COMMUNICATIONS TOOLKIT, UNDP, New York.
- Niemanis, A. (2007) Gender mainstreaming in practice: A Toolkit, UNDP RBEC
- Pierre Walter (2011) Gender Analysis in Community-based Ecotourism, Tourism Recreation Research, 36:2, 159-168, DOI: 10.1080/02508281.2011.11081316
- Regina Scheyvens (2000) Promoting Women's Empowerment Through Involvement in Ecotourism: Experiences from the Third World, Journal of Sustainable Tourism, 8:3, 232-249, DOI: 10.1080/09669580008667360 (sayfa 235)
- Sabriye ÇELİK UĞUZ, Ferhat TOPBAŞ, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 27, Sayı 1, Bahar: 62 - 78, 2016. s. 74-75
- Sallan Gül, S. & Altındal Y. (2016) Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2016, C.21, S.4, s.1361-1377.
- Senay Habtezion(2013) UNDP Gender and energy policy brief, New York, sayfa 4)
- Soylu A. ve Ceylan S., Turizm Girişimciliği: Kavram ve Literatür, ISAS (International symposium on innovative approaches in scientific studies) 2019, Ankara, Türkiye
- Soysal, A(2010) Kadın Girişimcilerin Özellikleri, Karşılaştıkları Sorunlar ve İş Kuracak Kadınlara Öneriler: Kahramanmaraş İlinde Bir Araştırma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, NİSAN 2010, 5(1), 71-95,
- Şule Ardiç Yetiş, Nurgül Çalışkan (2020) Turizm Sektöründe Kadın İstihdamı: Mevcut Duruma İlişkin Bir Değerlendirme, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; 18 (3); 105-119
- TURİZM İÇİN KÜRESEL ETİK KURALLARI 13. Dünya Turizm Örgütü Genel Kurulu'nda A/RES/406(XIII) sayılı kararla kabul edilmiştir (Santiago, Şili, 27 Eylül - 1 Ekim 1999).
- Türkeri, İ. & Akyürek, S. (2021) Yerel Halkın Destinasyon İmajı Algısı ile Turizm Gelişimine Verdiği Destek Arasındaki İlişki, Turizm Akademik Dergisi, 01(2021) 45-59
- UNDP, Gender & Energy: A Toolkit for Sustainable Development and Resource Guide, 2004.
- UNDP&ENERGIA (2004) Gender and Energy for Sustainable Development: A Toolkit and Resource Guide"
- UNICEF &WHO (2005), Water for life: make it happen, Paris.
- United Nations World Tourism Organization (UNWTO) (2015) Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls. Available at: www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality
- Universal Design-Guide for Inclusive Tourism
- UNWOMEN, Gender Equality and Sustainable Development Report, 2014
- Yazıt, H & D. Demirdelen (2018) "Turizm sektöründe cam tavan sendromu ve kadın", Turizm ve kadın, G Erkol Bayram vd. (ed.), Detay yayıncılık, Ankara
- Zeynep KÖSE (2014) TURİZMDE KADIN İSTİHDAMI VE KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ BEYPAZARI ÖRNEĞİ, Yüksek Lisans Tezi , Ankara, 2014 Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı

EKLER

EK 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Kapasite Geliştirme Çalışmaları İçin Asgari Standartlar

- Toplumsal cinsiyet eşitliği oryantasyon çalışması yapılmalı, öğrenme kolaylaştırıcısı, eğitmen ya da moderatör gibi kapasite geliştirme programlarında rol alacak uzmanların cinsiyet farklılıkları ve eşitsizliklere ilişkin temel bir kavrayışının olması sağlanmalıdır. Görev tanımları söz konusu hassasiyeti vurgulamalıdır. Cinsiyete duyarlı ve kapsayıcı öğrenme süreci ile ilgili eğitim ve/veya yönerge hazırlanmalı, UNDP'nin hazırladığı cinsiyete duyarlı dil rehberinin kullanılması önerilmelidir.
- Öğrenme kolaylaştırıcısı, eğitmen ya da moderatör gibi kapasite geliştirme programlarında rol alacak uzmanların yaş, cinsiyet, etnik köken ve dine dayalı ayrımcı yaklaşıma ve şiddete sıfır tolerans ilkelerini taşıması, herkes için elverişli bir ortam yaratma sorumluluğunu üstlenmesi gerekir.
- Eğitim ve kapasite geliştirme çalışmaları sırasında, öğrenme kolaylaştırıcısı tarafından kadın ve erkeklerin farklı öğrenme ve katılım tarzları dikkate alınmalı ve dengelemelidir.
- Tüm kapasite geliştirme çalışmalarında, eğitim materyalleri içinde ve eğitim süreçlerinde eğitimin konusundan bağımsız olarak cinsiyete duyarlı dil kullanılmalıdır.
- Tüm kapasite geliştirme çalışmalarında, eğitim materyalleri içinde ve eğitim süreçlerinde eğitimin konusundan bağımsız olarak cinsiyet eşitliğini gözeten görsellerin ve örneklerin kullanılmasına özen gösterilmelidir. Cinsiyete dayalı ayrımları ve eşitsizlikleri pekiştirmemek önemlidir.
- Eğitimlerde ve diğer kapasite geliştirici aktivitelerde kullanılacak egzersizlerin içerikleri cinsiyet merceğinden değerlendirilmelidir. Bunun için bir kontrol listesi geliştirilmelidir.
- Eğitim ve farkındalık çalışmaları sırasında yetişkin eğitimi için etkin yöntemler kullanılmalıdır.
- Eğitimlerin yerinin, tarihinin ve saatinin kadınların katılımına olanak verecek şekilde planlanmasına özen gösterilmelidir, planlama katılımcıların ihtiyaçlarına yönelik olarak yapılmalıdır.
- Kadınların katılımının teşvik edilmesi için çocuk bakım yükünü üstlenecek imkanlar sunulmalıdır (çocuk bakım odası, oyun alanı ve gözetmen gibi). Bu tür çalışmalarda çocuğun üstün yararı ilkesi, güvenlik ve refahı öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalı ve en yüksek özenin gösterilmesi sağlanmalıdır.
- Bilgi ve farkındalık çalışmaları içinde toplumsal cinsiyet eşitliği konularına özen gösteren kadınların katılım gösterdiği, yönetici olduğu, karar alma mekanizmalarına katıldığı ve gelir elde ettiği iyi örneklerin bilgisi paylaşılmalıdır. Bu örnekler içinde yer alan bazı turizm destinasyonlarında faaliyet gösteren başarılı kadınların projeye konu olan destinasyondaki kadınlara rol model olmaları ve ilham vermeleri hedefi ile bilgi ve deneyim paylaşma olanakları sağlanmalıdır (örneğin söz konusu işletme yöneticilerinin, başarılı kadın girişimcilerin ya da kadınların etkin şekilde katıldığı başarılı turizm kooperatiflerinin projeye konu olan destinasyona gelerek deneyimlerini aktardığı etkinlikler düzenlenebilir).
- Eğitim değerlendirme çalışmaları planlanmalıdır. Yürütülen eğitim faaliyetlerine ilişkin izleme ve değerlendirme çalışmalarında yukarıda belirtilen unsurlar dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, eğitimlerin özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği açısından kalitesinin sağlanması için UNDP sorumluluk almalıdır.

EK 2. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı ve Kapsayıcı Bir Etkinlik Planlamak İçin İpuçları

Not: Bu metin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) için hazırlanan «Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı ve Kapsayıcı Etkinlik Planlaması İçin Öneriler» başlıklı kılavuz kitapçıktan alınmıştır.

- Aşağıdaki ipuçları ev sahipliği yapılan sanal ya da fiziksel tüm etkinliklerin mümkün olduğunca kapsayıcı ve toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olmasını sağlamak ve tüm katılımcılar için erişilebilir, engellerden ve ayrımcılıktan uzak bir katılımı mümkün kılmak içindir.
- İnsan gruplarının homojen olmadığı, insanların katılım sırasında çoğul kimliklerden kaynaklı -bir kısmı görünür olmayan-engellerle karşılaşabileceği akılda tutulmalıdır.
- Mekan ve gündem açısından etkinliğe ulaşımın önündeki olası engeller (fiziksel erişilebilirlik, ulaşım giderleri, internete ulaşım vb.), etkinliğe katılım ortamı (simultane işaret dili, oda uygunluğu vb.) ve katılımcıların sağlık ihtiyaçları (kokusuz ortam, yiyecekler karşı duyarlılık vb.) gibi hususlar dikkate alınmalıdır. (bkz: <https://cfc-swc.gc.ca/gba-ac/inclusive-inclusif-en.p>)
- Katılımcılar açısından dil engeli yaratılmamalıdır. Katılımcıların kullandığı tüm ilgili dilleri, işaret dili de içinde olmak üzere, dahil edelim.
- Kadınları açılış konuşmacısı olarak dahil edilmelidir.
- Toplumsal cinsiyete dair konulara referans veren konuşma konuları hazırlanmalıdır.
- Etkinliklerdeki kolaylaştırıcıların/moderatörlerin toplumsal cinsiyete duyarlı olmalarını sağlamak için “Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kolaylaştırıcılık” dokümanını onlarla paylaşılmalıdır.
- Toplantılara daha kapsayıcı bir katılım için sadece erkeklerin olduğu panellerden kaçınılmalı, hem panellerde hem de katılımcılarda kritik kitleye (yüzde 30) ulaşıldığından emin olunmalıdır. Nitelikli kadın konuşmacılara ve uzmanlara öncelik verilmelidir.
- Tüm katılımcıların erkek olduğu toplantılara katılımın tercih edilmeyeceği yönünde görüş bildirilmeli ve paydaşlar bu konuya özen göstermeleri konusunda uyarılmalıdır.
- Etkinlik oluşturma sürecinin tüm aşamalarında toplumsal cinsiyet uzmanlarını dahil edilmelidir.
- Gündemdeki her konunun içinde toplumsal cinsiyet ile ilişkili bir yaklaşımının gündeme gelmesini sağlanmalıdır ve bu konu spesifik bir başlık olarak dahil edilmelidir.
- Konuşmacılar, panelistler, kolaylaştırıcılar, moderatörler ve raportörler da dahil olmak üzere etkinlik içinde yer alan tüm personelin UNDP’nin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair taahhütlerinin farkında olduklarından ve etkinlik içindeki roller için adımların tanımlandığından emin olunmalıdır.
- Davetler yapılırken “kadınların katılımı teşvik edilir” gibi spesifik bir ifade kullanarak kadınların katılımının desteklenmesine özel bir önem verilmelidir.
- Kadınların katılımını arttırmak için mümkünse çocuk bakım imkanı sağlanmalıdır. Sanal toplantıların zamanlamasını da kadınların çocuk bakım sorumluluklarını göz önüne alınarak belirlenmelidir.
- Etkinliğin gününe, saatine, süresine ve yerine karar verirken katılımcıların cinsiyeti ve yaşı, yerel yapılar, bedensel durum gibi çeşitlilikleri göz önüne alınmalıdır.
- Kadın sivil toplum kuruluşları gibi potansiyel kadın katılımcılara etkili bir şekilde ulaşacak ağlar ve kaynaklar kullanılmalıdır.
- Davet mektubunu gönderilirken kadınların etkinliğe katılması için kurum ve kuruluşlardan temsile özen göstermeleri istenmelidir.
- Toplantılarda konuşmak için kadınlara önce söz verilmeli, kadın ve erkeklerin seslerinin eşit bir şekilde duyulmasını göz önüne alınmalıdır. Araştırmalar, mikrofonu önce erkekler yerine kadınlar uzatmanın fark yarattığını gösteriyor. (<https://www.economist.com/science-and-technology/2017/12/07/women-ask-fewer-questions-than-men-at-seminars>)
- UNDP tarafından hazırlanan toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı iletişim rehberleri dikkate alınmalı ve bütün iletişim materyallerinin (basına gönderilen bilgiler, hikayeler, mülakat yapanların ya da mülakata katılanların seçimi, mülakat soruları, tüm görseller ve etkinliklerde ve sonrasında dağıtılan dokümanlar vb.) bahsi geçen bu rehberlerle uyumlu olması sağlanmalıdır.

EK 3. Toplumsal Cinsiyet Ana Akımlaştırması için Paydaş Matrisi

Toplumsal Cinsiyet Ana Akımlaştırması için Paydaş Matrisi, turizm projelerinde çok çeşitli kurum ve kuruluşların etkileşimde bulunduğu, karmaşık ve çok boyutlu bir ortamda cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla kullanılan stratejik bir araçtır. Bu matris, projenin tüm aşamalarında; planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme süreçlerinde etkin bir şekilde kullanılır. Paydaş matrisinin oluşturulması, projede yer alan tüm paydaşların; karar alıcılar, doğrudan faydalancılar, etkilenenler ve uygulayıcılar açısından toplumsal cinsiyet perspektifini gözeterek belirlenmesini ve analiz edilmesini sağlar. Böylece, ilgili bakanlıklar, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, akademik birimler ve diğer ilgili aktörlerin sürece kapsayıcı ve etkin bir katılımı mümkün kılınır.

Paydaş Matrisi, turizm sektöründe toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve bu alandaki çeşitliliğin güçlendirilmesine katkıda bulunan kritik bir araçtır. Her bir paydaşın rolleri ve etkileri bu matris aracılığıyla değerlendirilirken, projenin daha geniş toplumsal hedeflere ulaşmasında önemli bir rol oynar. Bu süreçte matrisin düzenli olarak güncellenmesi ve tüm ilgili taraflarca bilinmesi ve kullanılması, projenin başarısını artırmada belirleyici olacaktır.

Kaynak: Niemanis, A. (2007) Gender mainstreaming in practice: A Toolkit, UNDP RBEC içinde yer alan paydaş matrisinden esinlenilerek hazırlanmıştır .

Paydaş Grubu	Paydaşın Bilgileri	Paydaşın Rolü						
		Politikaların Belirlenmesi	Politikaların Uygulanması	Politika ve Hedef Grup İlişkisi	Savunuculuk	Analiz ve Veri Girdisi	Finansal ve Diğer Destekler	Diğer
İlgili Bakanlıklar (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı)								
Diğer Bakanlıklar İçinde TCE Birimleri/ Sorumluları								
TCE Konusunda Çalışan İl Müdürlükleri ve Birimleri								
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mekanizması								
Yerel Yönetimlerin (Valilik ve Belediye) İlgili Birimleri/Kurulları								
Sivil Toplum Kuruluşları								
Özel Sektör Kuruluşları								
Akademik Birimler								
Uzmanlar ve Uzmanlık Kuruluşları								
TCE Alanında Veri Sunan Kuruluşlar								

EK 4. Turizmde Kadın Küresel Raporu: Turizmin Tematik Alanlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması için Öneriler

İstihdam:

Kadın işçilerin haklarına saygı duyarak, turizmin kadınlara insana yakışır işler sunmasını sağlamak için somut adımlar atın. Bu, paydaşların şunları yapması gerektiği anlamına gelir:

- Her türlü dikey ve/veya yatay cinsiyet ayrımı da dahil olmak üzere, kadınlar için kırılğan istihdamı azaltmak;
- Cinsiyetler arası ücret farkını ortadan kaldırmak için çalışmak;
- Kadın turizm çalışanlarının sendika üyeliği ve/veya sendikalarda temsilini artırmak;
- Turizm çalışanları için yeterli çocuk bakımı sağlamak veya bunun için önlemler almak da dahil olmak üzere, annelik ve bakım sorumluluklarına ilişkin ILO politikalarına özen göstermek;
- Turizm sektöründe kadın ve kız çocuklarına yönelik cinsel sömürü ve tacizle mücadele etmek.

Girişimcilik:

Kadınların turizmdeki girişimciliğinin kadınların ekonomik olarak güçlenmesine yol açması için kadın turizm işletmelerini desteklemek için cinsiyete duyarlı bir makroekonomik ortamı kolaylaştırın. Bu, paydaşların şunları yapması gerektiği anlamına gelir:

- Kadınlar tarafından yönetilen turizm işletmelerinin, talepleri halinde, resmileştirilmesini sağlamak ve kadınların finansal katılımına katkıda bulunmak için çalışmak;
- Turizm ürünleri ve hizmetleri için kadınların pazara erişimini ve adil ticareti genişletmek ve çeşitlendirmek, kadınları ürettiği turizm ürün ve hizmetlerini genişletmek ve çeşitlendirmek için destekler vermek;
- Kadın turizm işletmelerinin gelişimi ve ilerlemesi için fırsatlar yaratmak;
- Turizm girişimcileri için çocuk bakımı ve ücretsiz bakım işlerini ele almak için önlemler almak.

Eğitim:

Turizm eğitimi ve öğretiminin kadınların güçlendirilmesini ilerletmesini garanti ederken, kadınların kaliteli turizm eğitim ve öğretimine erişimini sağlayın ve turizm sektörü genelinde cinsiyet eşitliği eğitimi teşvik edin. Bu, paydaşların şunları yapması gerektiği anlamına gelir:

- Turizmde kadınlara yönelik kamu sektörü ve özel sektör eğitim programları geliştirmek;
- Sosyal beceriler ve ağ oluşturma eğitiminin yanı sıra kariyer gelişimi için üst düzey eğitim de dahil olmak üzere turizm alanındaki kadın öğrencileri ve mezunları teşvik etmek;
- Turizm politika yapımcıları, yöneticileri ve çalışanları için cinsiyet eşitliği eğitimi sağlamak.

Karar alma mekanizmalarına katılım ve liderlik:

Turizm sektörünün tüm seviyelerinde karar alma alanlarında kadınların temsilini ve etkisini artırmak gerekir. Bu, paydaşların şunları yapması gerektiği anlamına gelir:

- Politika oluşturma'nın tüm seviyelerinde turizmde toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırma stratejileri geliştirmek ve bunların politika döngüsünde kurumsallaşmasını sağlamak;
- Turizm şirketlerinin yönetim kurulları ve kamu sektöründe yer alan turizm kurumları ve acenteleri dahil olmak üzere sektörde kadınların karar alma ve liderlikte ilerlemesini kolaylaştıran girişimleri teşvik etmek;
- Kadınları genellikle üst düzey pozisyonlardan geri tutan cinsiyetler arası ücret farkı, cinsiyet normları ve bakım işi konularını ele almak.

Sivil Toplum ve Topluluk Çalışmalarını Desteklemek:

Özellikle turizm topluluklarında kadın sivil toplum kuruluşlarını destekleyerek ve toplu eylemi teşvik ederek, turizmin kadınları evlerde ve topluluklarda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ele almalarını desteklemesini sağlayın. Bu, paydaşların şunları yapması gerektiği anlamına gelir:

- Kadın turizm ağlarını, STK'ları ve turizm kooperatiflerini desteklemek;
- Kadınların turizm örgütlenmelerindeki ve evdeki karar alma süreçlerinde seslerinin duyulmasını kolaylaştırmak;
- Turizm örgütlenmelerinde ve işletmelerde ücretsiz bakım işlerinin eşit dağılımını teşvik etmek için politika çerçeveleri ve girişimleri takip etmek.

EK 5. Toplumsal Cinsiyet Ana Akımlaştırmasına İlişkin Örnek Çalışma

Aşağıdaki bölümde yerel ekonomik kalkınma bağlamında sürdürülebilir turizm uygulamalarını içeren SENTRUM Projesi Küçükköy Örneği ele alınmaktadır. Bu projenin aktiviteleri toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile yorumlanarak uygulamanın bu perspektif ışığında nasıl gerçekleşmesi gerektiği ortaya konulmaktadır. Söz konusu örnek, turizm projelerinde genellikle ele alınan şu aktiviteleri içermektedir;

- Mevcut durum analizi,
- Paydaş analizi,
- Destinasyon modeli geliştirmek,
- Yeni turizm rotası geliştirmek,
- Mevcut destinasyonda, işletme ya da rota içinde iyileştirme çalışmaları,
- Turistik değer envanteri oluşturma,
- Değer zinciri analizleri,
- Sertifikasyon,
- Girişimcilik destekleri (eğitim ve hibe),
- Eğitim ve farkındalık faaliyetleri,
- İletişim faaliyetleri.
- Ortak anlayış ve kapasite geliştirme faaliyetleri

Örnek: SENTRUM Projesi Faz-1 Küçükköy için Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uygulama Planı

Bileşen 1. Analiz Çalışmaları	Toplumsal cinsiyet ana akımlaştırılması ve toplumsal cinsiyet analizi
1.1 Pilot uygulama yapılacak destinasyonun belirlenmesi	• Destinasyonun belirlenmesi sırasında kadınların güçlenmesi için çalışmalar yürütülmesi, ihtiyaç ya da desteklenmesi durumunda değiştirici etkiler yaratacak bir potansiyelin cinsiyet eşitliği açısından da değerlendirilmesi, • Toplumsal cinsiyet açısından olası dinamiklerin göz önünde bulundurulması ve karar süreçlerine alanda bilgisi olan kişilere, UNDP Toplumsal Cinsiyet Analisti, proje danışmanları akademik danışmanlar vb. danışmak,
1.2 Destinasyondaki yerel paydaşların ve ana aktörlerin haritalandırılması	Paydaş analizleri; iş bölümü, emek kullanımı ve gelir getirici faaliyet alanlarına ilişkin cinsiyete göre ayrıştırılmış bilgi içermelidir. • Günlük zaman kullanımı çalışmaları ya da aktivite profili matrisi aracılığıyla yeniden üretici (ev içi bakım emeği) ve üretici emek biçimlerinin neler olduğu, kimin hangi işi ne kadar süre yürüttüğü konularında detaylı bilgi elde edilmiş olunur. Bu bilgi destinasyon modelinin cinsiyete duyarlı biçimde geliştirilmesi için önemli bir kaynak oluşturacaktır. Hem üretici emeği değerlendirme hem de insan hakları perspektifi içinde hareket etme açısından bir kazan-kazan durumu yaratılabilir. • Özellikle geliştirilen destinasyon modelinden birinci derecede etkilenecek küçük işletmeler ve potansiyel girişimciler göz önünde bulundurulmak kaydıyla yöre halkının, toprak, mülkiyet, teknoloji, kapital, gelir, kredi vb. üretici kaynaklara erişimi konusunda cinsiyete duyarlı analizler yapılabilir. Bu da sosyal yapıyı güçlendirmeyi hedefleyen bir sürdürülebilir yeşil destinasyon modeli için öncelikli olup cinsiyet eşitsizliği alanlarının görünürleştirilmesi açısından anlamlıdır.
1.3 Turistik Değerler Envanteri'nin çıkarılması	Turistik değerler envanteri içinde belirlenen değerlerin, hizmet ve ürün olarak sunulması sırasında iş bölümü ve emek kullanımının cinsiyet dayalı niteliği hakkında da bilgi sunulmalıdır. • Turizme kaynak oluşturan, yiyecek, giyim, yöreye ait ritüeller gibi geleneksel dokuya ilişkin bir değer için kadınların bilgi ve deneyimlerine başvurmak, bu konularda süreçlere liderlik etmelerini sağlamak ve bu değerlerden elde edilecek faydadan eşit şekilde yararlanmalarını sağlamak planlamaya dahil edilmelidir. • Çam fıstığı, zeytin, kuru et gibi tarımsal ürünlerin üretiminden ve pazara sunulmasına tüm süreçlerde kadınların görünmeyen emeğinin yarattığı değeri görünür kılacak değer zinciri uygulamaları yapılmalıdır. Bu uygulamalar üretimin etkinliğini artıracak müdahalenin doğru biçimde ve doğru kitleye yönelik olarak planlamasına olanak verir.

1.4 Kilit yerel hizmet ve ürün sağlayıcılara yönelik çalıştay düzenlenmesi ve iş birliği yapılacak noktaların belirlenmesi	Kilit hizmet ve ürün sağlayıcıları belirlenirken kadınların görünmeyen emeğini görünür kılan bir yaklaşım kullanılmalıdır. - Turizm sektöründe kadınların hizmet ve ürün sağlama konusundaki rolleri göz önünde bulundurularak iş birliği olanakları ve alternatifler değerlendirilirken kadınların güçlenmesi perspektifine özen gösterilmelidir. - Kadınların finansal hizmetler ve gelire erişimi ve karar alma süreçlerine sınırlı katılımı göz önünde bulundurularak kadınlarla yürütülen çalışmalarda onların katılımını sağlayacak teknikler kullanmaya özen gösterilmelidir. - Örneğin yöredeki üretim kooperatifi muhatap alınabilir; ayrıca kadınlara bu tür bir iş birliği mekanizmasına dahil olduklarında ihtiyaç duyabilecekleri bilgiler (finansal okur yazarlık vb.) konusunda eğitimler sağlanabilir.
1.5 Destinasyon bazlı enerji verimliliği analizinin yapılması (davranışsal enerji verimliliği çerçevesinde geliştirilmiş enerji tüketimi yönetimi)	Toplumsal cinsiyet analizleri yapılmalı ve sahada gerçekleştirilen analizlerde toplumsal cinsiyet ilişkilerini göz önünde bulundurulmalıdır. Cinsiyete dayalı iş bölümü dokusunu anlamaya yönelik analizler kadınların ve erkeklerin emek kullanım biçimlerini ortaya koyarak, davranışsal enerji verimliliği için müdahale edilmesi gereken alanları ve hedef kitleyi belirlemede önem taşır.
1.6 Ziyaretçilere yönelik enerji verimliliğine dikkat çeken faaliyetlerin de dahil olduğu bir rota çizilmesi	Yörede yaşayan halkın eşit ve etkin katılımı ile geliştirilmelidir. Yerel yönetimlerin ve Turizm Danışma Bürosu'nun önerileri alınarak çizilen rotanın yerli halkın görüşüne sunulması, kadın ve erkeklerin bu rotaya ilişkin görüş ve önerilerinin alınması, yörede bu tür bir rotanın oluşturulmasına rıza göstermeleri önem taşır. Yöre halkının kadın ve erkeklerin eşit katılımı ile yöreye ilişkin karar alma süreçlerine dahil olması, turizmin kontrolsüz şekilde gelişmesinin Küçükköy'ün kültürel ve sosyal değerlerine yönelik bir tehdit olabileceği yönündeki kaygıların giderilmesini ve önerilen modellerin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesini sağlar.
1.7 Toplumsal Cinsiyet Uygulama Planı oluşturulması	Aşağıdaki konuları asgari düzeyde içeren hareket planı hazırlanmalıdır. - Projenin her aşamasında kadınların çalıştaylara, istişarelere ve uygulamalara katılımının sağlanması - Eğitim/kapasite geliştirme faaliyetlerine eşit erişim - Sertifikasyon uygulamaları için toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten iyi örneklerle yer verilmesi - Proje yarışmalarında cinsiyet paritesinin önceliklendirilmesi - Kadınların aktif rol aldığı alanlarda enerji kaynaklarının verimli kullanılması Bu plan sıralanan alanların dışında kalan konulara da dikkat çekmeli ve her bir aktivitenin toplumsal cinsiyeti gözetten bir şekilde yürütülmesi için önemli noktaları vurgulamalıdır. - Plan tüm uygulama süreçleri için bir başvuru kaynağı bir kontrol listesi olarak kullanılmalıdır. - Planı temellendiren perspektifin kazanılması ve planın uygulanması için proje ekipleri ve uzmanlarının asgari bir ortak anlayışı benimsemesini sağlayacak kapasite geliştirme ve farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
1.8 Enerji sektöründe kadın istihdamı, ticari büyüme ve girişimcilik fırsatlarına ilişkin bir Durum Analizi yapılması	Analiz toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesine yönelik uluslararası temel dokümanları ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını içermelidir.

Bileşen 2. Yeşil Destinasyon Yönetim Modeli Tasarımı	Toplumsal cinsiyet ana akımlaştırılması ve toplumsal cinsiyet analizi
2.1 Yeşil Destinasyon Yönetim Modeli'nin katılımcılık ve kapsayıcılık çerçevesinde, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve ilgili destinasyonun gelişim alanlarına dikkat edilerek tasarlanması	Katılımcı, analize dayalı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten bir model geliştirmek için aşağıdaki adımlar dikkate alınmalıdır. • Modelin geliştirilmesi sırasında toplumsal cinsiyet eşitliği analizlerinin yapılması, ürün, üretim ilişkileri, kaynaklara ve fırsatlara erişim, kadınların görünmeyen emeği ve bu emeğin yarattığı değer, destinasyon modelinin kadın emeği üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri gibi konularda edinilen bilgiler modelin oluşturulmasında gözetilmek üzere toplanmalıdır. • Modelin oluşturulma süreci katılımcı ve istişareye dayalı bir süreç olmalıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı paydaş analizleri ile belirlenen paydaşların etkin katılımı için gerekli ve uygun yöntemler kullanılmalıdır. Topluluğun farklı kesimlerinin (yaş, cinsiyet, meslek vb.) eşit şekilde temsil edildiği bir yerel danışma kurulu oluşturulabilir. • Güçlenme perspektifi içinde kadınların edilgen faydalancılar değil sürecin etkin katılımcıları olduğu düşüncesi korunmalıdır. Kadınların tarihsel olarak sessiz bırakılmışlıkları ile katılıma istekli olmama, katılım göstermeme gibi davranışları aşabilmeleri için gerekli olanaklar yaratılmalıdır. Etkin katılım yöntemleri, örneğin sadece kadınların yer aldığı atölye çalışmaları, toplantı ya da eğitimlere, aile işletmeleri ile yürütülen çalışmalara eşlerin birlikte katılımı ve eşit derecede fikirlerini ifade etmeleri teşvik edilmelidir. • Saha çalışmalarında görüş ve değerlendirmeler alınırken, eşit sayıda kadın ve erkeğe danışılmalıdır. Kadın ve erkeklerin kendilerini rahatlıkla ifade edebilecekleri bir metodolojik yaklaşım izlenmeli, gerekirse ayrı görüşmeler yapılmalıdır. Görüşmeler yapılacak kurumlara bir erkek ve bir kadın temsilci ile görüşme talebi iletilmelidir. Kadın çalışanların deneyim ve bilgilerine değer veren bir güçlenme anlayışı güdülmelidir. • Paydaş analizi sırasında belirlenen ya da destinasyon modelinin oluşturulması için belirlenecek paydaşlar arasında kadınlar tarafından yürütülen işletmeler, kooperatifler, kooperatiflerin kadın üyeleri vb. ile görüşmeler yapılmalıdır. Sabancı Üniversitesi'nin toplumsal cinsiyet eşitliği birimi ile ortak çalışmaları yürütülebilir. • Model için uygun görülen gelişim alanlarının belirlenmesinde kadın ve erkeklerin rol ve sorumlulukları, cinsiyete dayalı iş bölümünün yapısı, ücretsiz aile işçiliği gibi konular dikkate alınmalıdır. Söz konusu gelişim alanlarının toplumsal ilişkiler, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlenmesi açılarından olumsuz bir sonuç yaratıp yaratmayacağı değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeyi yapabilmek için gereken bilgi toplanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı turizm kaynak değerleri ve değer zinciri analizlerinden yararlanılarak ve katılımcı bir yöntemle hangi ürün ve hizmetlerin destinasyon modeli içinde yer alacağı belirlenmelidir. Örneğin kuru et üretimi için hayvancılığın desteklenmesinin yörede kadın ve erkeklerin emek kullanım biçimlerini nasıl etkileyeceği ve yöre halkının bu değişimi nasıl karşılayacağı değerlendirilmelidir. • Hibe, destek vb. süreçlerde aile işletmeleri için kadın ve erkeklerin birlikte yararlanacakları bir yaklaşım geliştirmek, hane bazlı perspektifin kadınların geride bırakabileceğini göz önünde bulundurmak gereklidir.

2.2 Enerji tüketiminin azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması ve enerji verimliliğinin artırılması için destinasyondaki turizm işletmelerine yönelik enerji etüt çalışmalarının yapılması ve atacakları adımların belirlenmesi (yalıtlı duvarlar, çift camlı pencereler, kullanılan makinelerin enerji verimliliğini artırma, aydınlatmaları enerji verimli hale getirme, güneş fotovoltaiik çatıların ve duvarların ve yerinde elektrik üretim istasyonlarının kullanımı vb.)	Enerji etüt çalışmalarında güçlenme ve katılımcılık perspektiflerine özen gösterilmelidir. • Sertifikasyon uygulamaları için toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetten iyi örneklerle yer verilmelidir • Sertifikasyonun sürdürülebilir turizmi kapsamı ve kriterlerden birisinin kadınların istihdamı olması sağlanmalıdır. • Kadın girişimcilerin işletmelerine öncelik verilmelidir. • Enerji etütleri teşvik edici, yol gösterici ve bilgilendirici bir yaklaşımla gerçekleştirilmelidir. • Söz konusu etütlerde ve incelemelerde, kadın ve erkek uzmanlar sahada görev almalı (rol model olmak açısından), enerji sektöründe çalışan kadınlar sürece dahil edilmeli ve teşvik edilmelidir. • Kadın çalışanların ve karma ekiplerin varlığı ile kadınlarla daha yakın ilişki kurulabilir. Kadınların yeni teknolojileri tanıma ve kullanma konusunda motive edilmeleri ve farkındalık kazanmaları sağlanabilir. • Enerji etüt çalışmaları sonucunda verilecek teknik ve maddi desteklerde kadınların sahip olduğu işletmelere öncelik verilmelidir.
2.3 Destinasyona yönelik sürdürülebilir tüketim ve üretim stratejisinin belirlenmesi (atık yönetimi, su kaynaklarının verimli kullanılması, karbon ayak izinin düşürülmesi, su tasarruflu armatürler vb.)	Sorumlu tüketim ve üretim stratejisi; Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve insani gelişme anlayışına referanslar ile toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine yer vermelidir. • Karar vericilerin, üreticilerin değil, tüketicilerin doğal kaynakların verimli ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili sorumluluk üstlenmesi ve bu anlayış ile üretim ve tüketim örüntülerinin yaratılması, teşvik edilmesi ve benimsenmesi çerçevesinde Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına referansla hazırlanmalıdır. • Sorumlu üretim anlayışının toplumsal cinsiyet eşitliğine, sosyal adalete ve çevrenin korunmasına dayalı üretim ve yönetim anlayışı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. • Kadınların tarihsel olarak bakıma odaklanan emeği ve doğal kaynaklara daha bağımlı bir yaşam sürmeleri onların sorumlu üretim ve tüketim davranışı geliştirmelerine neden olur. Bu davranış kodu takdir edilmeli ve bir norm haline gelmesi ve yaygınlaşması sürecinde kadınların rol almaları önemsenmelidir. • Sorumlu üretim ve tüketim çerçevesi çevresel haklar dahil olmak üzere tüm insan haklarını gözetten bir yaklaşım olarak ele alınmalı, strateji sadece çevresel sürdürülebilirlik ile sınırlandırılmamalıdır. • Bu çerçevede yeni tüketiciler, seçimlerini çevre ve diğer insanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmayan üretim süreçlerini takip eden ürünlerden yana kullanmaktadır. Dolayısıyla yeni tüketiciler işgücüne ilişkin adil ve eşitlikçi ürün ve hizmetleri tercih etmektedirler. Destinasyona yönelik strateji bu hassasiyetleri tümüyle içermelidir.
2.4 Çevreye duyarlı ulaşım sistemlerinin teşvik edilerek gerekli iyileştirmelerin yapılması (elektrikli binek araçların, elektrikli bisikletlerin kullanımı, şarj istasyonlarının aktif kullanımının destelenmesi vb.)	İyileştirme çalışmaları ulaşımda cinsiyet eşitliği perspektifini dikkate almalıdır • Sorumlu üretim ve tüketim stratejisinin çizdiği çerçeveye dayalı olarak gerçekleştirilmelidir. • Kadınların ve erkeklerin eşit erişimine açık olmalı, bu fırsattan eşit şekilde yararlanma konusunda gerekirse kadınlar teşvik edilmelidir. • Kadınların geleneksel rolleri onların ulaşım araçlarını daha az kullanıyor olmaları sonucunu doğurmuş olabilir. Ancak yine de sunulan bu haktan ve hizmetten nasıl olsa yararlanmayacaklar düşüncesi ile kadınların ihtiyaçları bu süreçte göz ardı edilmemelidir. • Kadınların ulaşım araçlarını daha az kullanmalarına neden olan etkiler tespit edilmelidir. • Ulaşım sistemlerinin geliştirilmesinde bu tespitlere yer verilmeli ve güvenli seyahat de dahil olmak üzere gerekli adımlar atılmalıdır.

2.5 Yeşil Satın Alma ve Tedarik Zinciri Yönetim Stratejisi oluşturarak tedarik zincirinin toplumsal cinsiyete duyarlı sürdürülebilirlik bakış açısıyla yeniden düzenlenmesi	Kadın girişimciliğini, istihdama katılımın teşvik edilmesi yolundaki ulusal ve küresel hedefler göz önünde bulundurulmalıdır. • Sorumlu üretim ve tüketim stratejisinin çizdiği çerçeveye dayalı olarak gerçekleştirilmelidir. • Değer zinciri analizlerinde kadınların görünmeyen emeğinin yarattığı değer hesaba katılmalıdır.
2.6 Yöre halkında ve destinasyona gelen ziyaretçilerde enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla “Yeşil Enerji Merkezi”nin oluşturulması.	Kamusal alanların kadın ve erkeklerin eşit kullanımına olanak verecek şekilde düzenlenmeli ve kadınların kamusal alandaki varlıkları desteklenmelidir. • Söz konusu merkezden kadınların ve erkeklerin eşit biçimde yararlanabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. • Bu düzenlemelerin kadınlara ve erkeklerin ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenmelidir. • Merkezin kadınlar açısından bir kamusal alan deneyimi ve bir sosyalleşme olanağı yaratması mümkündür. Bu çerçevede sadece kadınların katılımına açılan kimi eğitimlerin verilmesi, kadınların çocukları ile gelebilecekleri belirli etkinliklerin düzenlenebilir. Çocuk bakım olanağı sağlanarak kadınların etkinliklere katılımı için olanak yaratılabilir. Bu etkinliklerin proje süresi ile sınırlı kalmaması ve sürdürülebilir olması için Sabancı Üniversitesi, Ayvalık Belediyesi ve ildeki/ilçedeki sosyal hizmetler birimleri ile protokoller oluşturulabilir. Bu tür uygulamalar hem kadınların güçlenmesine hem de kolektif davranışın enerji verimliliği ve kaynak verimliliği çerçevesinde gelişmesine ve yerleşmesine neden olur. Davranış değişikliği hedefi için önemli sonuçlar doğurabilir.
2.7 Yeşil Destinasyon Yönetim Modelinin sürdürülebilirliğini sağlamak için bir izleme ve değerlendirme mekanizması geliştirmek	Toplumsal cinsiyete duyarlı ve hak temelli izleme ve değerlendirme yaklaşımı kullanılmalıdır. • İzleme ve değerlendirme sistemi projenin toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi ve eylem planı içinde dikkat çekilen konularına özen göstermelidir. Bu çerçevede indikatörler geliştirilmelidir. • Tüm indikatörler için toplanan verinin cinsiyette göre ayrıştırılmış olması gerekir. • Yönetim modelinin temel haklara ve eşitliğe ilişkin ilerlemesi ve bu yönde bir tersine etki yaratıp yaratmadığı izleme ve değerlendirmenin konusu olmalı ve ayrıca tek başına bir başlık olarak yer almalıdır. • İzleme ve değerlendirme için bir ekip çalışması önerilmeli ya da izleme ve değerlendirme çalışmalarında yer alacak kişilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konularında bilgili olmaları talep edilmeli ya da bilgi edinmeleri sağlanmalıdır.

Bileşen 3. Kapasite Geliştirme ve Farkındalık Çalışmaları	Toplumsal cinsiyete duyarlı öğrenme pratikleri ve TCE farkındalığı
3.1 Destinasyonda faaliyet gösteren yerel turizm işletmeleri (oteller, restoranlar, diğer hizmet sağlayıcılar vb.) ile yöre halkına “Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı” konusunda kapasite geliştirme eğitimleri verilmesi ve iyileştirme için mentorluk sağlanması.	Kadınların yenilenebilir enerji ve ilgili teknolojiler hakkında bilgilendirilmeleri bu teknolojilerin etkin kullanımını sağlamak açısından önem taşır. • Yöre halkına yönelik eğitimlerde kadınların katılımını güçlendirmek için kadınların haber alma araçlarını kullanarak duyuruların yapılmasına özen gösterilmelidir. Duyuruların muhtarlık vb. aracılığıyla yapılması durumunda kadınların da bilgilendirilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. • Eğitimlerin yerinin, tarihinin ve saatinin kadınların katılımına olanak verecek şekilde planlanmasına özen gösterilmeli, planlama katılımcıların ihtiyaçlarına yönelik olarak yapılmalıdır. • Kadınların katılımının teşvik edilmesi için çocuk bakım yükünün üstlenecek imkanlar sunulmalıdır (çocuk bakım odası, oyun alanı ve gözetmen gibi). Bu tür çalışmalarda çocuğun üstün yararı ilkesi, güvenlik ve refahı öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalı ve en yüksek özenin gösterilmesi sağlanmalıdır. • Mentorluk hizmetlerinden özellikle aile işletmelerinde kadın ve erkeklerin birlikte yararlanmaları teşvik edilmeli, yeni teknolojilere ilişkin bilgileri kadınların da edinmesi sağlanmalıdır. Eğitici ve kapasite geliştirici faaliyetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yaklaşım geliştirmek konusunda asgari standartlar için bkz. EK 2
3.2 Üniversitelerin mühendislik bölümlerinden mezun kadınların “Enerji Yöneticisi Eğitimi-330001” almaları ve enerji etütleri yapmaya hazır hale gelmeleri	Enerji sektöründe kadın katılımının artırılması ve mevcut eşitsiz ilişkilerin pekiştirilerek yeniden üretilmemesi için söz konusu aktivitelere kadınların katılımı önceliklendirilmelidir. • Kadın ve erkek öğrencilerin ve mesleklere eşit katılımı sağlanmalıdır (en az %30 oranı olan kritik eşik korunmalı ve eşit katılım hedeflenmelidir) • Bunun için kadınların katılımını teşvik edici bir içerik ve çağrı yöntemi geliştirilmelidir. • TWRE (Turkish Women in Renewable Energy)¹⁸ ve MÜKAD¹⁹ gibi oluşumlarla hedef gruba doğrudan erişim olanakları için iş birliği yapılmalıdır.
3.3 Enerji Yönetim Sistemi Danışmanlığı ile ilgili kapasite geliştirme eğitimlerinin verilmesi (ISO 50001 vb.)	
3.4 Destinasyonda faaliyet gösteren turizm işletmeleri (oteller, restoranlar, diğer hizmet sağlayıcılar vb.) ile yöre halkına kapasite geliştirme eğitimleri* verilmesi ve kadınların katılımının teşvik edilmesi (ekolojik sürdürülebilirlik, sorumlu tüketim ve üretim, karbon ayak izi azaltma, iklim değişikliği ve enerji, akıllı sulama yöntemleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği)	Kadınlar her türlü eğitim ve kapasite geliştirme çalışmasına eşit şekilde katılım fırsatına erişmelidir. • Eğitimlerin yerinin, tarihinin ve saatinin kadınların katılımına olanak verecek şekilde planlanmasına özen gösterilmeli, planlama katılımcıların ihtiyaçlarına yönelik olarak yapılmalıdır. • Kadınların katılımının teşvik edilmesi için çocuk bakım yükünün üstlenecek imkanlar sunulmalıdır (çocuk bakım odası, oyun alanı ve gözetmen gibi). Bu tür çalışmalarda çocuğun üstün yararı ilkesi, güvenlik ve refahı öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalı ve en yüksek özenin gösterilmesi sağlanmalıdır. • Yöre halkı kadınları ile güçlenme perspektifini öncelikli sayan bilinç yükseltme toplantısı yapılmalıdır. • Eğitici ve kapasite geliştirici faaliyetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yaklaşım geliştirmek ve kadınların katılımını teşvik etmek amacıyla atılması gereken diğer adımlar için bkz. EK 2

18 Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Sektörü Başta Olmak Üzere Enerji Sektörünün Gelişiminde Aktif Rol Oynayan ve Oynayacak Olan Kadın Profesyonellerin İletişim Grubu Olarak, “Yenilenebilir Enerji ve Enerji Sektörü Türk Kadınları” Grubu Adı Altında, Mayıs 2018’te kurulmuştur. info@twre.org

19 Mühendis ve Mimar Kadınlar Derneği <https://www.mukad.org.tr/hakkimizda/>

3.5 Destinasyona gelecek ziyaretçilere yönelik atölye çalışmaları düzenlenmesi	Kadınlar her türlü eğitim ve kapasite geliştirme çalışmasına eşit şekilde katılım fırsatına erişmelidir. Eğitici ve kapasite geliştirici faaliyetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yaklaşım geliştirmek için asgari standartlar için bkz. EK 2
3.6 Bilgilendirici ve Öğretici Araç Setinin hazırlanması ve Uygulamalı Eğitimler verilmesi	Her türlü içerik cinsiyet eşitliğini savunan ve eşitsizliğini yeniden üretmemeye özen gösteren bir şekilde üretilmelidir. Bilgilendirici ve Öğretici Araç Setinde cinsiyet eşitliğini gözetten bir dil kullanılmalı, kullanılan görseller ve örneklerde cinsiyete dayalı ayrımları ve eşitsizlikleri pekiştirmemeye özen gösterilmelidir.
3.7 Turizm sektöründe enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik yenilikçi çözümler konusunda bir yarışma düzenlenmesi	Kadınların eşit erişimi ve katılımına fırsat vermek için katılımın önündeki görünmez engeller değerlendirilerek teşvik edici bir yaklaşım sergilenmelidir. - Yarışma yönergesinde, turizm sektörü ve enerji verimliliği konularının toplumsal cinsiyet bakış açısı ile ele alınmasının önemi vurgulanmalıdır. - Kadınların katılımı cesaretlendirilmelidir. - Değerlendirme kriterleri arasında cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yaklaşım taşıyor olması pozitif skor olmalıdır.
3.8 Enerji verimliliği konusunda kazanan proje fikirlerinin desteklenmesi	
3.9 Çocukların enerji verimliliği konusunda farkındalıklarını artırmak amacıyla “Enerji Avcıları Platformu” oluşturulması *kız öğrencilerin enerji alanındaki mesleklerle teşvik edilmesi, okullarla iş birliği, gönüllülük programları	Her türlü içerik malzemesi ve etkinlik cinsiyet eşitliğini savunan ve eşitsizliğini yeniden üretmemeye özen gösteren bir şekilde üretilmelidir. - Platformun oluşturulmasında kullanılan dil ve görseller cinsiyet eşitliği açısından gözden geçirilmelidir. - Seçilen örnekler ve aktiviteler cinsiyet eşitliği perspektifi taşımalıdır. - Eşitsizliği yeniden üreten yaklaşımlardan kaçınılmalıdır. - Öğrencilerle mesleklerin cinsiyeti konusunu ele alan bir seminer düzenlenmelidir. - Rol model çalışmaları, kız çocuklarının özellikle enerji sektöründe çalışan kadın mühendislerle buluşmaları sağlanmalıdır. - Kız öğrencilerin, gerekirse parite şartı, kontenjan gibi araçlar katılım yönünde teşvik edilmeli
Bileşen 4. Tanıtım ve Görünürlük	Toplumsal cinsiyete duyarlı etkinlik yönetimi
Proje Odak Grup Toplantıları Proje Lansmanı Sürdürülebilir Kalkınma için Enerji Sohbetleri Enerji Avcıları Platformu Lansmanı Tanıtım Etkinlikleri ve Basın Gezileri Hedefler İçin İş Dünyası Platformu Kapsamında Sektörel Toplantılar	Her türlü içerik ve etkinlik cinsiyet eşitliğini savunan ve eşitsizliğini yeniden üretmemeye özen gösteren bir şekilde üretilmelidir. Tüm etkinliklerde UNDP toplumsal cinsiyete duyarlı etkinlik planlaması kılavuzu içinde yer alan temel konular gözetilmelidir. Bunun için EK 3’e bakınız.

EK 6. Evrensel Tasarım İlkeleri: <https://universaldesign.ie/about-universal-design/the-7-principles>

İlke 1: Eşit Kullanım	- Tüm kullanıcılar için aynı kullanım araçlarını sağlayın. Mümkün olduğunda herkesin kullanımına uygun evrensel nitelikli aynı araçları, mümkün olmadığında ise makul uyumlulaştırma ile eşdeğer araçları sağlayın. - Hiçbir kullanıcıyı ayırmayın veya damgalamayın. - Gizlilik, güvenlik ve emniyet hükümleri tüm kullanıcılar için eşit olarak erişilebilir olduğundan emin olun. - Tasarımı tüm kullanıcılar için ilgi çekici hale getirin.
Tasarım, farklı yeteneklere sahip kişiler için kullanışlı ve pazarlanabilir niteliktedir.	
İlke 2: Kullanımda Esneklik	- Kullanım yöntemlerinde seçenek sunun. - Sağ veya sol elle erişime ve kullanıma uygun tasarlayın. - Kullanıcının doğruluğunu ve hassasiyetini kolaylaştırın. - Kullanıcının hızına uyum sağlayabilen tasarımlar hazırlayın
Tasarım, geniş yelpazede bireysel tercihlere ve yeteneklere uyum sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.	
İlke 3: Basit ve Sezgisel Kullanım	- Gereksiz karmaşıklığı ortadan kaldırın. - Kullanıcı beklentileri ve sezgileriyle tutarlı olun. - Geniş bir yelpazede okuryazarlık ve dil becerilerine yer verin. - Bilgileri önemine uygun şekilde düzenleyin. - Görevin tamamlanması sırasında ve sonrasında etkili yönlendirme ve geri bildirim sağlayın.
Tasarımın kullanımı, kullanıcının deneyimi, bilgisi, dil becerileri veya mevcut konsantrasyon seviyesi ne olursa olsun, anlaşılması kolaydır.	
İlke 4: Algılanabilir Bilgi	- Temel bilgilerin tekrarlı sunumu için farklı modlar (resimsel, sözel, dokunsal) kullanın. - Temel bilgi ile çevresi arasında yeterli karşıtlık sağlayın. - Temel bilgilerin “okunabilirliğini” en üst düzeye çıkarın. - Öğeleri tanımlanabilecek şekillerde farklılaştırın (yani talimat veya yönlendirme vermeyi kolaylaştırın). - Duyusal sınırlılıkları olan kişilerin kullandığı çeşitli teknikler veya cihazlarla uyumluluk sağlayın.
Tasarım, ortam koşullarından veya kullanıcının duysal yeteneklerinden bağımsız olarak, gerekli bilgileri kullanıcıya etkili bir şekilde iletir.	
İlke 5: Hata Toleransı	- Tehlikeleri ve hataları en aza indirecek şekilde unsurları düzenleyin: en çok kullanılan unsurlar, en kolay erişilebilir olanlar; tehlikeli unsurlar ortadan kaldırılmış, izole edilmiş veya korunaklı hale getirilmiş olanlar. - Tehlikeler ve hatalar konusunda uyarılarda bulunun. - Arızaya karşı güvenli özellikler sağlayın. - Dikkat gerektiren görevlerde bilinçsiz eylemleri engelleyin.
Tasarım, kazara veya istenmeyen eylemlerin tehlikelerini ve olumsuz sonuçlarını en aza indirir.	
İlke 6: Düşük Fiziksel Efor	- Kullanıcının nötr vücut pozisyonunu korumasına izin verin. - Makul işletme kuvvetlerini kullanın. - Tekrarlayan eylemleri en aza indirin. - Sürekli fiziksel eforu en aza indirin.
Tasarımın verimli, konforlu ve minimum yorgunlukla kullanılabilmesini sağlar.	
İlke 7: Yaklaşım ve Kullanım için Boyut ve Alan	- Oturan veya ayakta duran herhangi bir kullanıcı için önemli unsurlara net bir görüş hattı sağlayın. - Oturan veya ayakta duran tüm kullanıcıların tüm bileşenlere rahatça ulaşmasını sağlayın. - El ve kavrama boyutundaki farklılıklara uyum sağlayın. - Yardımcı cihazların veya kişisel yardımın kullanımı için yeterli alan sağlayın
Kullanıcının vücut büyüklüğü, duruşu veya hareket kabiliyeti ne olursa olsun, yaklaşma, erişme, manipülasyon ve kullanım için uygun boyut ve alan sağlanır.	

Sürdürülebilir Enerji Temelli Turizm Uygulama Merkezi

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
KALKINMA PROGRAMI

ENERJİSA
Türkiye'nin Enerjisi

www.sentrum.com.tr